

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแยกตามหัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์
 - 1.1 ความหมายของความคิดสร้างสรรค์
 - 1.2 ความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์
 - 1.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์
 - 1.4 องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์
 - 1.5 ความคิดสร้างสรรค์กับความแตกต่างทางเพศของเด็กปฐมวัย
 - 1.6 แนวทางในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย
 - 1.7 การสังเกตและการประเมินความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย
2. แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย
 - 2.1 ความหมายของกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย
 - 2.2 ความสำคัญของกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย
 - 2.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางศิลปะของเด็กปฐมวัย
 - 2.4 จุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย
 - 2.5 ลักษณะกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย
 - 2.6 บทบาทหน้าที่ครูในการจัดกิจกรรมศิลปะ
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 3.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 3.2 งานวิจัยต่างประเทศ

แนวคิดเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์

ความหมายของความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวบุคคลทุกคนเป็นความสามารถของสมองในการคิด สามารถส่งเสริมกระตุ้นให้เกิดขึ้นได้ด้วยการฝึก ตามคำจำกัดความในสารานุกรมการศึกษา (Encyclopedia of Education, 1971 อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี, 2546) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) หมายถึง ผลผลิตของความคิดที่แปลกใหม่และมีคุณค่า ซึ่งได้มาจากผู้คิดเอง ไม่เป็นไปตามแบบแผนมีแรงจูงใจสูงและมีความมุ่งมั่นในการที่จะกระทำให้สำเร็จอย่างแท้จริง ความคิดนั้นจะเกิดขึ้น ถ้าเข้าใจประเด็นของปัญหาอย่างชัดเจน

นอกจากนี้นักการศึกษาและนักจิตวิทยาหลายท่านได้ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ไว้ดังนี้

วิชัย วงศ์ใหญ่ (2523:4) ให้ความหมายว่า ความคิดสร้างสรรค์ คือ ความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างลึกซึ้ง นอกเหนือจากความคิดหลายแง่มุมประสานกันจนได้ผลผลิตใหม่ที่ถูกต้องสมบูรณ์

เลิศ อานันท์นะ (2533 :51) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถในการคิดหรือการแสดงออกในลักษณะแปลกๆ ใหม่ๆ ที่แตกต่างไปจากความคิดของบุคคลธรรมดา เช่น การคิดค้นสร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ทำให้มนุษย์ชาติดำรงชีวิตที่ดีกว่าเดิม

กิลฟอร์ด (Guilford, 1967 อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี, 2546) ได้ให้ความหมายว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นลักษณะความคิดอเนกนัย(Divergent Thinking)คือ ความคิดหลายทางหลายแง่หลายมุม คิดได้กว้างไกล ลักษณะความคิด เช่นนี้จะนำไปสู่ความคิด การประดิษฐ์สิ่งแปลกใหม่ รวมทั้งการคิดหาวิธีการแก้ปัญหาได้สำเร็จด้วย ความคิดอเนกนัย ประกอบด้วยความคิดริเริ่ม (Originality) ความคิดคล่องตัว (Fluency) ความคิดยืดหยุ่น (Flexibility)และความคิดละเอียดลออ (Elaboration)

อารี พันธุ์มณี (2546 :155)กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง กระบวนการทางสมองที่คิดในลักษณะอเนกนัยอันนำไปสู่การค้นพบสิ่งแปลกใหม่ด้วยการคิดดัดแปลง ปรับแต่งความคิดเดิมผสมผสานกันกับสิ่งใหม่ ซึ่งรวมถึงการประดิษฐ์ค้นพบสิ่งต่างๆ ตลอดจนวิธีการคิด ทฤษฎี หลักการได้สำเร็จ ความคิดสร้างสรรค์จะเกิดขึ้นได้นี้มิใช่เพียงแต่คิด จินตนาการก็เป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่ก่อให้เกิดความแปลกใหม่แต่ต้องควบคู่กันไปกับความพยายามที่จะสร้างความคิดฝันหรือจินตนาการให้เป็นไปได้ หรือเรียกว่าจินตนาการประยุกต์นั่นเอง จึงจะทำให้เกิดผลงานจากความคิดสร้างสรรค์ขึ้น

จากความหมายของความคิดสร้างสรรค์ ดังที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่าความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ผลผลิตของความคิดที่มีลักษณะแปลกใหม่ ริเริ่ม เป็นอเนกนัย คล่องตัว ยืดหยุ่น และละเอียดลออ

ความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ทำให้เกิดนวัตกรรมและเทคโนโลยีขึ้นอย่างมากมาย ความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับชีวิตมนุษย์ และเป็นสมบัติที่พึงปรารถนาในทุกสังคม เพราะในปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงและมีปัญหาใหม่ๆ เกิดขึ้นตลอดเวลา ดังนั้น บุคคลจึงควรได้รับการส่งเสริมให้มีความคิดสร้างสรรค์ เพื่อจะสามารถคิดแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ ตลอดจนการพัฒนาตนเองและสังคมให้เจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น โดยมีผู้กล่าวถึงความสำคัญไว้หลายท่านดังนี้

อารี สันทรวี (2511 :424 อ้างถึงใน อารี พันธมณี, 2546 :166) ได้กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งจำเป็นในสังคมปัจจุบัน เพราะสังคมเปลี่ยนแปลงมีปัญหามากขึ้นตลอดเวลา เด็กจะต้องฝึกฝนให้รู้จักคิดสิ่งใหม่ๆ เพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ที่ต้องพบในชีวิตประจำวัน ความคิดสร้างสรรค์ยังมีส่วนช่วยส่งเสริมให้เด็กได้มีการพัฒนาในด้านต่างๆ ได้ ซึ่งเจอร์ ซิล (Jersild, 1972 อ้างถึงใน อารี พันธมณี, 2546 :166) กล่าวไว้ว่า ความคิดสร้างสรรค์ มีส่วนช่วยในการส่งเสริมเด็กในด้านต่างๆ ได้แก่

1. ส่งเสริมสุนทรียภาพ เด็กจะรู้จักชื่นชมและมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งที่ผู้ใหญ่ทำเป็นตัวอย่าง โดยการยอมรับและชื่นชมในผลงานของเด็กๆ การพัฒนาสุนทรียภาพแก่เด็ก โดยให้เด็กเห็นว่าทุกๆ อย่าง มีความหมายสำคัญสำหรับตัวเขา ส่งเสริมให้รู้จักสังเกตสิ่งที่แปลกจากสิ่งธรรมดาสามัญ ให้ได้ยินในสิ่งที่ไม่เคยได้ยินและหัดให้เด็กสนใจในสิ่งต่างๆ รอบตัว
2. ผ่อนคลายอารมณ์ การทำงานสร้างสรรค์เป็นการผ่อนคลายอารมณ์ลดความกดดัน ความคับข้องใจและความก้าวร้าวลง
3. สร้างนิสัยในการทำงานที่ดี ขณะที่เด็กทำงาน ครูควรสอนระเบียบวินัยและนิสัยที่ดีในการทำงานควบคู่ไปด้วย เช่น หัดให้เด็กรู้จักเก็บของเป็นที่ ล้างมือเมื่อทำงานเสร็จ
4. การพัฒนากล้ามเนื้อมือ เด็กสามารถพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่จากการเล่น การเคลื่อนไหว การเล่นเกม และการพัฒนากล้ามเนื้อเล็กจากการตัดกระดาษ ประดิษฐ์ภาพ วาดภาพ ด้วยนิ้วมือ การต่อภาพ การเล่นเกมดานะปู
5. การเปิดโอกาสให้เด็กได้สำรวจ ค้นคว้าทดลอง เด็กจะชอบทำกิจกรรมและใช้วัสดุต่างๆ ซึ่งเป็นโอกาสให้เด็กได้ใช้ความคิดริเริ่มและจินตนาการของเขาสร้างสิ่งใหม่ๆ ขึ้น ครูจึงควร

จัดหาวัสดุต่างๆ ไว้ให้กับเด็ก เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสพัฒนาการทดลองของตน เช่น กล้องยาสีฟัน เปลือกไข่และเศษวัสดุเหลือใช้ เพื่อให้เขาฝึกสมมติเป็นนักก่อสร้างหรือสถาปนิก

ทอเรนซ์ (Torrance, 1963 อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี, 2546) พบว่าวิธีการเรียนรู้ของบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ ชอบการเรียนรู้โดยการตั้งคำถาม ชักถาม เสาะแสวงหา ทดลองเพื่อพยายามที่จะค้นพบความจริงหรือคำตอบด้วยตนเอง

ชาญชัย อินทรประวัติ (2518:19) ได้กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ให้ความสนุกสนาน ความสุข และความพอใจแก่เด็กมาก สิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อบุคลิกภาพของเด็กเมื่อเขาเติบโตขึ้น แต่เด็กที่ถูกผู้ใหญ่ดูถูกว่าสิ่งที่พวกเขาทำนั้นไม่ดีไม่มีคุณค่า ก็จะทำให้เด็กไม่กล้าคิดอะไรด้วยตนเอง ทำให้เมื่อเติบโตก็จะขาดความคิดสร้างสรรค์ไป เด็กที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์จึงมีโอกาสหาความรู้ไปใช้แก้ปัญหาได้ดีกว่า

นิตยา ประพุดติกิจ (2539 :247) ได้กล่าวถึงความสำคัญและคุณประโยชน์ของศิลปะสร้างสรรค์ต่อเด็กปฐมวัยว่า การแสดงออกอย่างสร้างสรรค์โดยใช้ประสาทสัมผัสนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อเด็กระดับปฐมวัย เพราะการได้ใช้ประสาทสัมผัสจะช่วยให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับโลกที่เขาอยู่และประโยชน์อื่นอีกมากมาย คือ การพึ่งตนเอง ความซาบซึ้งในความงามที่มีอยู่รอบข้าง การระบายอารมณ์ การพัฒนากล้ามเนื้อ และการประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ

จากความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์ดังที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่าความคิดสร้างสรรค์มีความสำคัญกับมนุษย์มากถ้าสังคมมีบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์มาก ก็จะช่วยให้สังคมนั้นมีการพัฒนาทางด้านต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว มีสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ เกิดขึ้นอย่างมากมาย เพราะคนที่มีความคิดสร้างสรรค์มักจะชอบคิดอะไรที่แปลกใหม่ สร้างอะไรที่ทันสมัยเสมอ

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์มีหลายทฤษฎี เช่น

1. ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ของกิลฟอร์ด นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน (Guilford, 1967 อ้างถึงใน วศินี อิศรเสนา ณ อยุธยา, 2545: 19-24) ได้กล่าวถึง คนที่มีความคิดสร้างสรรค์จะมีความคิดฉับไวในการรับรู้ปัญหาและสามารถเปลี่ยนแปลงความคิดใหม่ๆ ได้ง่าย สามารถปรับปรุงแก้ไขความคิด ซึ่งกิลฟอร์ดได้กล่าวว่า วิธีการคิดของคนเราเป็นลำดับขั้นดังนี้

1. การรับรู้และการเข้าใจ (Cognitive) คือ สมองสามารถเข้าใจในสิ่งต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว

2.การจำ (Memory) คือ สมองสามารถเก็บข้อมูลต่างๆ ที่ได้เรียนรู้มา ตลอดจนสามารถระลึกได้ตามความต้องการ

3.การคิดแบบอบเนกนัย (Divergent Thinking) คือ สมองสามารถตอบสนองได้หลายอย่างจากสิ่งเร้าที่กำหนดให้ โดยไม่จำกัดจำนวนคำตอบ

4. การคิดแบบเอกนัย (Convergent Thinking) คือ สมองสามารถให้การตอบสนองที่ถูกต้องที่สุดจากข้อมูลที่กำหนดให้

5. การประเมินค่า (Evaluation) คือ สมองสามารถตัดสินข้อมูลที่กำหนดให้ตามหลักเกณฑ์ที่ตั้งไว้

การคิดแบบอบเนกนัย (Divergent Thinking) เป็นความคิดหลายๆ ทาง ซึ่งกิลฟอร์ดจัดเป็นความคิดสร้างสรรค์ เป็นความสามารถของบุคคลในการคิดสิ่งต่างๆ ใหม่ๆ รวมทั้งการแก้ปัญหา ซึ่งประกอบด้วย

1. ความคิดริเริ่ม (Originality) คือ ลักษณะความคิดแปลกใหม่ แตกต่างจากความคิดธรรมดา ซึ่งเกิดจากการนำความรู้เดิมมาดัดแปลง และประยุกต์ให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ขึ้น ความคิดริเริ่มแบ่งได้ตามลักษณะดังนี้ คือ

1.1 ลักษณะทางกระบวนการ เป็นกระบวนการคิดที่แตกต่างจากของเดิมไปสู่ความคิดแปลกๆ ใหม่ๆ

1.2 ลักษณะบุคคล หมายถึง บุคคลที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มีเอกลักษณ์ของตนเอง กล้าทำ กล้าคิด กล้าแสดงออก เชื่อมั่นในตนเอง

1.3 ลักษณะทางผลผลิต เป็นผลงานที่เกิดขึ้นจากความคิดริเริ่ม ซึ่งเป็นงานที่แปลกใหม่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

2. ความคิดคล่อง (Fluency) คือ ความสามารถของบุคคลในการคิดหาคำตอบได้อย่างคล่องแคล่ว รวดเร็ว ตลอดจนมีปริมาณที่มากในเวลาจำกัด แบ่งออกเป็น

2.1 ความคิดคล่องแคล่วในการใช้คำ (Word Fluency)

2.2 ความคิดคล่องแคล่วในการโยงความสัมพันธ์ (Associational Fluency) คิดหาถ้อยคำที่เหมือนกันหรือคล้ายกันได้มากที่สุด

2.3 ความคิดคล่องแคล่วในการแสดงออก (Expression Fluency) คือ สามารถนำประโยคหรือวลีมาเรียงกันเป็นประโยคได้อย่างรวดเร็ว

2.4 ความคิดคล่องแคล่วในการคิด (Ideational Fluency) คือ ความสามารถในการคิดตามต้องการ ตามเวลาที่กำหนด

3. ความคิดยืดหยุ่น (Flexibility) คือ ความสามารถของบุคคลในการคิดหาคำตอบหลายทิศทาง และหลายประเภท ได้แก่

3.1 คิดยืดหยุ่นที่เกิดขึ้นทันที (Spontaneous Flexibility) เป็นความคิดอย่างอิสระ

3.2 คิดยืดหยุ่นในด้านการดัดแปลง(Adaptive Flexibility) คือ คิดได้หลากหลายและดัดแปลงจากสิ่งหนึ่งเป็นหลายสิ่ง

4. ความคิดละเอียดลออ (Elaboration) หมายถึง การคิดรายละเอียดตกแต่งหรือขยายความคิดเพื่อให้ได้ใจความยิ่งขึ้น ซึ่งความคิดละเอียดลออมีพัฒนาการขึ้นอยู่กัยอายุ เพศ และความสามารถในการสังเกต ซึ่งเพศหญิงจะสังเกตได้ดีกว่าเพศชาย (กรมวิชาการ, 2534:10)

นอกจากนี้ กิลฟอร์ด และคณะ ได้ทำการศึกษาและวิจัยการวิเคราะห์ตัวประกอบ (Factor Analysis) ของสติปัญญา โดยใช้เวลาในการศึกษาความคิดสร้างสรรค์ความมีเหตุผลและการแก้ปัญหา โดยจำลองโครงสร้างทางสมองขึ้น หรือแบบจำลองโครงสร้างทางปัญญา (The Structure of Intellect Model หรือ SI)

จากการวิจัยครั้งนี้ กิลฟอร์ด ได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาวิธีการคิดขึ้น 2 ประเภท คือ

1. ความคิดรวมหรือความคิดเอกนัย (Convergent Thinking) คือ ความคิดเพียงคำตอบเดียว
2. ความคิดกระจายหรือความคิดอเนกนัย (Divergent Thinking) คือ ความคิดหลายทิศทางในการแก้ปัญหา ซึ่งนำไปสู่ผลผลิตของความคิดที่ตอบได้หลายอย่าง กิลฟอร์ดได้อธิบายว่าความคิดสร้างสรรค์ คือ ความคิดอเนกนัย

กิลฟอร์ดแบ่งโครงสร้างทางสมองไว้ในลักษณะ 3 มิติ ดังนี้

มิติที่ 1 เนื้อหา (Content) เป็นข้อมูลหรือสิ่งเร้าที่เป็นตัวกระตุ้นในการคิดสมองรับเข้าไปคิด แบ่ง ออกเป็น 4 ลักษณะ ได้แก่

1. ภาพ (Figural หรือคำย่อว่า F) เป็นข้อมูลหรือสิ่งเร้าที่เป็นรูปธรรม หรือรูปที่แน่นอนซึ่งคนเรามีความสามารถในการรับรู้ และทำให้เกิดความรู้สึนึกคิดได้ เช่น ภาพ
2. สัญลักษณ์ (Symbolic หรือคำย่อว่า S) เป็นข้อมูลหรือสิ่งเร้าที่อยู่ในรูปแบบเครื่องหมายต่างๆ ได้แก่ ตัวอักษร ตัวเลข ฯลฯ
3. ภาษา (Semantic หรือคำย่อคือ M) เป็นข้อมูลหรือสิ่งเร้าที่อยู่ในรูปของถ้อยคำ ซึ่งมีความหมายต่างๆ กันที่สามารถนำมาใช้ในการติดต่อสื่อสารได้ เช่น พ่อ แม่ เพื่อน ชอบ เป็นต้น
4. พฤติกรรม (Behavior หรือคำย่อคือ B) เป็นข้อมูลในการแสดงออก กิริยา อาการ การกระทำที่สามารถสังเกตเห็นได้ ซึ่งรวมไปถึงทัศนคติ การรับรู้ การคิด เช่น การยิ้ม การหัวเราะ การสั่นศีรษะ และการแสดงความคิดเห็นต่างๆ

มิติที่ 2 วิธีการคิด เป็นมิติที่แสดงลักษณะกระบวนการปฏิบัติงานหรือกระบวนการคิดของสมอง แบ่งตามลำดับได้ 5 ลักษณะ คือ

1. การรู้การเข้าใจ (Cognition หรือตัวย่อคือ C) เป็นความสามารถในการตีความของสมองเมื่อได้เห็นสิ่งเร้า จึงเกิดการรับรู้ และเข้าใจในสิ่งนั้นๆ แล้วบอกได้ว่าเป็นอะไร

2. การจำ (Memory) หรือตัวย่อ M) เป็นความสามารถในการสะสมความรู้ และข้อมูลต่างๆไว้ได้ และสามารถระลึกได้เมื่อต้องการ ได้แก่ การจำสูตรคูณ การจำหน่วยตัวเลขประจำ ฯลฯ

3. การคิดแบบอนกนัยหรือความคิดกระจาย (Divergent Thinking หรือตัวย่อ D) เป็นการแสดงความสามารถในการคิดตอบสนองต่อสิ่งเร้าหลายๆ แบบ

4. ความคิดแบบเอกนัย หรือความคิดรวม (Convergent Thinking หรือตัวย่อ N) เป็นความสามารถในการคิดหาคำตอบที่ดีที่สุดจากข้อมูล หรือสิ่งเร้าที่กำหนด ซึ่งมีคำตอบที่ถูกเพียงคำตอบเดียว

5. การประเมินค่า (Evaluation หรือตัวย่อ E) เป็นความสามารถในการตีราคา สรุปโดยอาศัยเกณฑ์ที่ดีที่สุด

มิติที่ 3 ผลของการคิด เป็นมิติที่แสดงผล (Product) ที่ได้จากการปฏิบัติงานทางสมองหรือกระบวนการคิดของสมอง ผลของความคิดเกิดจากการทำงานของมิติที่ 1 และมิติที่ 2 ทำให้เกิดมิติที่ 3 ซึ่งผลการคิดแบ่งออกเป็น 6 ลักษณะ ได้แก่

1. หน่วย (Unit หรือตัวย่อ U) เป็นสิ่งที่มีคุณสมบัติเฉพาะตัว และมีความแตกต่างจากสิ่งอื่น เช่น คน แมว กระดาน ฯลฯ

2. จำพวก (Class หรือตัวย่อ C) เป็นประเภท หรือจำพวก เป็นกลุ่มหน่วยที่มีคุณสมบัติ หรือลักษณะร่วมกัน ได้แก่ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ได้แก่ ปลา วาฬ คน ฯลฯ หรือประเภทผลไม้ ได้แก่ เงาะ ทุเรียน ลำไย เป็นต้น

3. ความสัมพันธ์ (Relation หรือตัวย่อ R) เป็นการเชื่อมโยง 2 สิ่งเข้าด้วยกัน โดยมีการอาศัยลักษณะบางประการเป็นเกณฑ์ โดยความสัมพันธ์อาจอยู่ในรูปหน่วยกับหน่วย จำพวกกับจำพวก เช่น คนคู่บ้าน ปลาคู่น้ำ ฯลฯ

4. ระบบ (System หรือตัวย่อ S) เป็นการเชื่อมโยงกลุ่มของสิ่งเร้าโดยอาศัยกฎเกณฑ์หรือระเบียบแบบฉบับบางอย่าง ได้แก่ เลขคู่ 2 4 6 8 10 เป็นต้น

5. การแปลงรูป (Transformation หรือตัวย่อ T) เป็นการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง ดัดแปลง ตีความ ขยายความ ให้เกิดนิยามขึ้นใหม่ หรือการจัดองค์ประกอบสิ่งเร้าหรือข้อมูลในรูปแบบใหม่ๆ เช่น เส้นตรง 4 เส้น มาต่อกันจะเกิดภาพสี่เหลี่ยม

6. การประยุกต์ (Implication หรือตัวย่อ I) เป็นการคาดคะเนหรือทำนายข้อมูลจากสิ่งที่กำหนดให้

กิลฟอร์ดแบ่งการวัดเซลล์สมองออกเป็น 120 เซลล์ หรือ 120 องค์ประกอบ ในแต่ละตัวประกอบหน่วยย่อยสามมิติเรียงเนื้อหา (Content) - วิธีการ (Operation) - ผลของการคิด (Product) (อารี พันธุ์ณี, 2543:27-33)

กระบวนการคิดสร้างสรรค์ เป็นวิธีการคิดหรือกระบวนการทำงานของสมองอย่างเป็นขั้นตอน ดังที่ ทอเรนซ์ (Torrance & Myers, 1972 อ้างถึงใน อารี รังสินันท์, 2526:5-7) กล่าวว่า กระบวนการคิดสร้างสรรค์เป็นวิธีคิดอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมาย โดยเริ่มต้นจากความสับสนวุ่นวาย หรือมีปัญหาเกิดขึ้น จากนั้นรวบรวมข้อมูลที่มีอยู่เกิดความคิดกระเจ้าง นำไปทดลองใช้ ปรับปรุงแก้ไขและนำไปใช้ขั้นสุดท้าย ความคิดขั้นสุดท้ายของแต่ละบุคคล อาจแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และการฝึกฝน ความคิดสร้างสรรค์จึงมีทฤษฎีที่เป็นแนวคิดที่เกิดจากกระบวนการและเกิดจากความคิดสร้างสรรค์หลายทฤษฎี แต่ในที่นี้ได้ยึดทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ของทอเรนซ์

2. ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ของทอเรนซ์

ทอเรนซ์ (Torrance, 1964:47 อ้างถึงใน ประสิทธิ์รักษ์ เจริญผล, 2547:11) ได้กำหนดขั้นตอนของความคิดสร้างสรรค์ ออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นเริ่มต้น เกิดจากความรู้สึกต้องการหรือความไม่เพียงพอในสิ่งต่างๆ ที่ทำให้บุคคลเริ่มคิด เขาพยายามรวบรวมข้อเท็จจริง เรื่องราวและแนวความคิดต่างๆ ที่มีอยู่เข้าด้วยกัน เพื่อหาความกระจ่างในปัญหา ขั้นนี้ผู้คิดยังไม่ทราบว่า ผลที่จะเกิดขึ้นจะเป็นในรูปใด และอาจใช้เวลานานจนบางครั้งจะเกิดขึ้นโดยผู้คิดไม่รู้สีกตัว
2. ขั้นครุ่นคิด ต่อจากนั้น เริ่มต้นมีระยะหนึ่งที่ควรรู้ความคิดและเรื่องราวต่างๆ ที่รวบรวมไว้มาประสมกลมกลืนเข้าเป็นรูปร่าง ระยะนี้ผู้คิดต้องใช้ความคิดอย่างหนัก แต่บางครั้งบางคราวความคิดอันนี้อาจหยุดชะงักไปเฉยๆ เป็นเวลานาน บางครั้งก็กลับเกิดขึ้นใหม่อีก
3. ขั้นเกิดความคิด ในระยะที่กำลังครุ่นคิดอยู่นั้นบางครั้งอาจเกิดความคิดผุดขึ้นมาทันทีทันใด ผู้คิดจะมองเห็นความสัมพันธ์ของความคิดใหม่ซ้ำกัน ความคิดเก่าๆ ซึ่งมีผู้คิดมาแล้ว การมองเห็นความสัมพันธ์ในแนวความคิดใหม่นี้ จะเกิดขึ้นในทันทีทันใด ผู้คิดไม่ได้นึกฝันว่าจะเกิดขึ้นเลย
4. ขั้นปรับปรุง เมื่อเกิดความคิดใหม่แล้ว ผู้คิดจะขัดเกลาความคิดนั้นให้หมดจด เพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจง่าย หรือต่อเติมเสริมแต่งความคิดที่เกิดขึ้นใหม่นั้นให้รัดกุมและวิวัฒนาการก้าวหน้าต่อไป

3. ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ของเทเลอร์

เทย์เลอร์ (Tayler, 1967 อ้างถึงใน วศินี อิศรเสนา ณ อยุธยา, 2545:19-24) กล่าวถึง ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ว่าคนนั้นไม่จำเป็นต้องมีความคิดสร้างสรรค์ขั้นสูงสุดเสมอไป คนเรา อาจมีความคิดสร้างสรรค์ขั้นหนึ่งใน 6 ขั้น ได้แก่

ขั้นที่ 1 เป็นความคิดขั้นแรกสุด ซึ่งเป็นสิ่งธรรมดา คือ พฤติกรรม หรือการแสดงออก ของตนอย่างอิสระ พฤติกรรมจึงไม่จำเป็นในการอาศัยความคิดริเริ่ม หรือทักษะอย่างใด แต่เน้น การแสดงออกอย่างอิสระเท่านั้น

ขั้นที่ 2 งานที่ออกมาเป็นผลผลิต ซึ่งอาศัยเพียงทักษะบางประการ แต่ไม่จำเป็นต้อง เป็นสิ่งใหม่ๆ แปลกๆ อาจเป็นการทำกับข้าวโดยพลิกแพลงให้อร่อย

ขั้นที่ 3 ขั้นสร้างสรรค์ เป็นผลงานที่แสดงให้เห็นถึงบุคคลนั้น ได้แสดงความคิดของ ตนเองออกมาเป็นความคิดใหม่ๆ โดยไม่ได้มีการลอกเลียนความคิดมาจากผู้อื่น ถึงแม้ความคิดนี้ หรืองานนี้อาจมีผู้อื่นเคยทำมาแล้วก็ตาม ซึ่งนับว่าเป็นงานความคิดสร้างสรรค์ เพราะบุคคลนั้นได้ ทำในสิ่งที่คิดค้นขึ้นเอง ได้แก่ การแก้ปัญหาชีวิตประจำวัน

ขั้นที่ 4 เป็นความคิดสร้างสรรค์ซึ่งประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ แปลกๆ โดยไม่ซ้ำกับผู้อื่นเลย เป็นการแสดงความสามารถที่แตกต่างไปจากผู้อื่น

ขั้นที่ 5 เป็นขั้นที่สามารถปรับปรุงขั้นที่สี่ให้ดียิ่งขึ้น

ขั้นที่ 6 เป็นขั้นความคิดสร้างสรรค์ขั้นสูงสุด คือ มีความสามารถในการคิดสิ่งที่เป็น นามธรรมขั้นสูงสุด

4. ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ของ เดอโบโน

เดอ โบโน (De Bono, 1993 อ้างถึงใน วศินี อิศรเสนา ณ อยุธยา, 2545:24 - 25) ได้ เสนอการฝึกทักษะการคิดแนวใหม่ คือ ความคิดสร้างสรรค์ (Creative or Parallel Thinking) ซึ่งมี ลักษณะต่างจากการคิดเชิงวิจารณ์ญาณ ได้แก่

1. การคิดเชิงสร้างสรรค์เพื่อหาคำตอบสำหรับคำถาม จะถามว่า “มีอะไร ที่จะเป็นไปได้” มากกว่าคำถามว่า “สิ่งนั้นคืออะไร”

2. การคิดเชิงสร้างสรรค์สนใจในการประดิษฐ์และการออกแบบสิ่งใหม่ ๆ มากกว่า การค้นคว้าว่าเรามีอะไรแล้ว

3. การคิดเชิงสร้างสรรค์ เน้นการสร้างสิ่งใหม่ ๆ มากกว่าการทำซ้ำสิ่งเก่า ๆ

4. การคิดเชิงสร้างสรรค์สนใจในการสร้างสรรค์มากกว่าการคิดหาข้อดี และ ยุทธศาสตร์ที่จะหักล้างทำลาย

5. การคิดเชิงสร้างสรรค์สนใจในการลงมือกระทำมากกว่าการอธิบายสิ่งที่เกิดในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์สถานการณ์รวมทั้งกิจกรรมต่างๆ

6. การคิดเชิงสร้างสรรค์มองหาทางเลือกที่อาจจะเป็นได้มากกว่าทางเลือกที่จะต้องเลือกอย่างแน่นอน

7. การคิดเชิงสร้างสรรค์มองหาประเด็นที่เราสามารถยอมรับได้มากกว่าประเด็นที่เราต้องปฏิเสธ

8. การคิดเชิงสร้างสรรค์สนใจในการมองหาคุณค่าของสิ่งต่างๆ มากกว่าการตัดสินในความถูกต้องของสิ่งต่างๆ

9. การคิดเชิงสร้างสรรค์สนใจในประเด็นที่จะปรองดองมากกว่าประเด็นที่ปฏิเสธหรือตอบโต้

10. การคิดเชิงสร้างสรรค์สนใจในประเด็นที่อาจเปลี่ยนแปลงได้มากกว่าประเด็นที่ต้องสงวนไว้

11. การคิดเชิงสร้างสรรค์สนใจองค์ประกอบรวมของทั้งระบบมากกว่าองค์ประกอบส่วนปลีกย่อยแต่ละส่วนของระบบ

องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์

กิลฟอร์ด (Guilford, 1969 อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี, 2546) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ประกอบด้วยองค์ประกอบพื้นฐาน 4 ประการ คือ

1. ความคิดคล่องแคล่ว (Fluency) หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการคิดหาคำตอบได้อย่างคล่องแคล่ว รวดเร็ว และมีปริมาณมากในเวลาที่กำหนด แบ่งเป็น

1.1 ความคิดคล่องแคล่วทางด้านถ้อยคำ (Word Fluency) เป็นความสามารถในการใช้ถ้อยคำอย่างคล่องแคล่ว

1.2 ความคิดคล่องแคล่วทางการโยงความสัมพันธ์ (Associational Fluency) เป็นความสามารถที่จะคิดหาถ้อยคำที่เหมือนกันหรือคล้ายกันได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ภายในเวลาที่กำหนด

1.3 ความคิดคล่องแคล่วทางการแสดงออก (Expressional Fluency) เป็นความสามารถในการใช้วลี หรือใช้ประโยค และนำคำมาเรียงกันอย่างรวดเร็ว เพื่อให้ได้ประโยคที่ต้องการ

1.4 ความคิดคล่องแคล่วในการคิด (Ideational Fluency) เป็นความสามารถที่จะคิดในสิ่งที่ต้องการภายในเวลาที่กำหนด ความคล่องในการคิดมีความสำคัญต่อการแก้ปัญหา เพราะ

ในการแก้ปัญหาจะต้องแสวงหาคำตอบหรือวิธีแก้ไขหลายวิธี และต้องนำวิธีการเหล่านั้นมาทดลอง จนกว่าจะพบวิธีการที่ถูกต้องตามที่ต้องการ

2. ความคิดยืดหยุ่น (Flexibility) หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการคิดหาคำตอบได้หลายประเภทและหลายทิศทาง แบ่งออกเป็น

2.1 ความคิดยืดหยุ่นที่เกิดขึ้นทันที (Spontaneous Flexibility) เป็นความสามารถที่จะพยายามคิดได้หลายอย่างอย่างอิสระ เช่น คนที่มีความคิดยืดหยุ่นในด้านนี้จะคิดว่าประโยชน์ของก้อนอิฐมีอะไรบ้าง หลายอย่างและคิดได้หลายทิศทาง ในขณะที่คนซึ่งไม่มีความคิดยืดหยุ่นจะคิดได้เพียงอย่างเดียวหรือสองอย่างเท่านั้น

2.2 ความคิดยืดหยุ่นทางด้านการดัดแปลง (Adaptive Flexibility) เป็นความสามารถที่จะคิดได้อย่างหลากหลายและสามารถคิดดัดแปลงจากสิ่งหนึ่งไปเป็นหลายสิ่งได้ ซึ่งคนที่มีความคิดยืดหยุ่นจะคิดได้ไม่ซ้ำกัน ยกตัวอย่างเช่น

คำถามในเวลา 5 นาที ท่านลองคิดว่าท่านสามารถใช้หาทำอะไรได้บ้าง

คำตอบ กระบุง กระจาด ตะกร้า กล่องใส่ดินสอ กระออมเก็บน้ำ เตียนนอน ตู้ โซฟา โต๊ะเครื่องแป้ง แก้วอื่นนอนเล่น ตะกร้อ ชะลอม กรอบรูป กีบติดผม ด้ามไม้เทนนิส ด้ามไม้แบดมินตัน

นำคำตอบดังกล่าวมาจัดเป็นประเภทก็จัดได้ 5 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ 1 เฟอร์นิเจอร์ คือ เตียนนอน ตู้ โต๊ะเครื่องแป้ง แก้วอื่นนอนเล่น โซฟา

ประเภทที่ 2 เครื่องใช้ คือ กระบุง กระจาด ตะกร้า กระออมเก็บน้ำ

ประเภทที่ 3 เครื่องกีฬา คือ ตะกร้อ ด้ามไม้เทนนิส ด้ามไม้แบดมินตัน

ประเภทที่ 4 เครื่องประดับ คือ กรอบรูป กีบติดผม

ประเภทที่ 5 เครื่องเขียน คือ กล่องใส่ดินสอ

จะเห็นได้ว่าความคิดยืดหยุ่นจะเป็นตัวเสริมให้ความคิดคล่องแคล่วมีความแปลกแตกต่างออกไปหลีกเลี่ยงการซ้ำซ้อนหรือเพิ่มคุณภาพความคิดให้มากขึ้นด้วยการจัดเป็นหมวดหมู่และมีหลักเกณฑ์ยิ่งขึ้น

ความคิดคล่องแคล่วและความคิดยืดหยุ่นเป็นความคิดพื้นฐานที่จะนำไปสู่ความคิดสร้างสรรค์ คือ ได้หลายหมวดหมู่ หลายประเภท ตลอดจนสามารถเตรียมทางเลือกไว้หลายๆ ทาง ความคิดยืดหยุ่นจึงเป็นความคิดเสริมคุณภาพให้ดีขึ้น

3. ความคิดริเริ่ม (Originality) หมายถึง ลักษณะความคิดที่แปลกใหม่และแตกต่างไปจากความคิดธรรมดา เป็นความคิดที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมความคิดริเริ่มอาจเกิด

จากการ นำความรู้เดิมมาคิดดัดแปลงประยุกต์ให้เกิดเป็นสิ่งใหม่ขึ้น เช่น การคิดเครื่องบินได้สำเร็จก็ได้แนวคิดมาจากการทำเครื่องร่อน เป็นต้น

ความคิดริเริ่ม เป็นลักษณะความคิดที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก เป็นความคิดที่แปลกแตกต่าง จากความคิดเดิมและอาจไม่เคยมีใครนึกหรือคิดถึงมาก่อน ความคิดริเริ่มจำเป็นต้องอาศัยลักษณะของการกล้าคิด กล้าลอง เพื่อทดสอบความคิดของตน บ่อยครั้งที่ความคิดริเริ่มจำเป็นต้องอาศัยความคิดจินตนาการหรือที่เรียกว่า จินตนาการประยุกต์ คือ ไม่ใช่เพียงคิดอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องคิดสร้างและหาทางทำให้เกิดผลงาน ตัวอย่างเช่น เคยมีผู้กล่าวว่าคนที่คิดอยากจะทำบินนั้นประหลาด และไม่มีทางเป็นไปได้ ต่อมาพี่น้องตระกูลไรท์ก็สามารถคิดประดิษฐ์เครื่องบินได้สำเร็จ เป็นต้น

4. ความคิดละเอียดลออ (Elaboration) หมายถึง ความคิดในรายละเอียดเพื่อตกแต่ง หรือขยายความคิดหลักให้ได้ความหมายสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ความคิดละเอียดลออเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นอย่างยิ่งในการสร้างผลงานที่มีความแปลกใหม่ให้สำเร็จ

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าความคิดสร้างสรรค์มีองค์ประกอบอยู่ 4 มิติที่ต้องวัดในการวิจัยครั้งนี้คือ ความคิดคล่องแคล่วความคิดยืดหยุ่นความคิดริเริ่มและความคิดละเอียดลออ

ความคิดสร้างสรรค์กับความแตกต่างทางเพศของเด็กปฐมวัย

เทอร์แมนและไทเลอร์(Terman and Tyler, 1954 อ้างถึงใน สุชา จันทรเฒ, 2544) ศึกษาพบว่าผู้หญิงมีความสามารถด้านภาษา การเขียน และศิลปะมากกว่าผู้ชายส่วนผู้ชายมีความสามารถทางด้านคณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์และวิทยาศาสตร์มากกว่าผู้หญิง

แม็คโคบีและแจ๊คคลิน (Macaoby and Jacklin, 1974 อ้างถึงใน นกนต ธรรมบวร 2549 : 148) พบว่า ผู้ชายมีความสามารถมากกว่าผู้หญิงในด้านคณิตศาสตร์ การจำรูปทรงการคิดวิเคราะห์และการคิดริเริ่มเด็กผู้หญิงอายุแรกเกิดจนถึงเจ็ดขวบจะมีพัฒนาการทางด้านภาษาที่ดีกว่าเด็กผู้ชาย จะสังเกตเห็นได้ว่าส่วนใหญ่แล้วเด็กเพศหญิงจะพูดได้เร็วกว่า และพูดเก่งกว่าเด็กเพศชาย ซึ่งนั่นเป็นเพราะสมองซีกซ้ายของเด็กผู้หญิงจะเติบโตเร็วกว่าของเด็กผู้ชาย ในขณะที่สมองซีกขวาของเด็กผู้ชายจะพัฒนาไปได้ดีกว่า ทำให้มีจินตนาการความคิดสร้างสรรค์ กล้าทดลองทำสิ่งต่าง ๆ มากกว่า และบางครั้งอาจไม่ค่อยมีเหตุผลซึ่งช่วงวัยที่จะเห็นความแตกต่างนี้ได้ชัดเจนก็น่าจะเป็นช่วงที่เด็กทั้งสองเพศ อายุประมาณ 4 ขวบ เด็กผู้หญิงจะ ควบคุมพฤติกรรมตนเองได้ดีกว่า มีเหตุผลมากกว่าพูดเก่งและรู้เรื่องกว่า แต่ก็อาจจำทิศทาง หรือกระยะไม่ได้ดีเท่าเด็กผู้ชาย และเซลล์ในสมองของเด็กผู้หญิงก็ยังเติบโตรวดเร็วกว่าของเด็กผู้ชายอีกด้วย จวบจนกระทั่งเข้าสู่วัยรุ่น คือประมาณ 14-16 ปี เซลล์สมองของเพศชายก็จะไล่ตามทัน และเจริญเติบโตดุหน้าเพศหญิง

คาสเซิล (Castle, 1913 อ้างถึงใน นกนต ธรรมบวร , 2549: 147)พบว่า ผู้หญิงมีความสามารถในการใช้ถ้อยคำได้อย่างคล่องแคล่วมากกว่าผู้ชายด้านอารมณ์และบุคลิกภาพอื่นๆ

จากการศึกษาพบว่า ผู้ชายมีอารมณ์มั่นคง มีความหนักแน่นมั่นใจตัวเอง มีนิสัยกล้าเสี่ยง ชอบความท้าทาย และมีอารมณ์ก้าวร้าวมากกว่าในขณะที่ผู้หญิงมักมีอารมณ์อ่อนไหวมีความมั่นใจในตัวเองต่ำและมีแนวโน้มในการพึ่งพาและคล้อยตามผู้อื่นมากกว่าผู้ชายนอกจากนี้ผู้หญิงและผู้ชายยังมีความสนใจในกิจกรรมต่างๆ ไม่เหมือนกันด้วย สำหรับด้านสติปัญญา จากการทดสอบเพื่อเปรียบเทียบระดับสติปัญญาของผู้หญิงและผู้ชายปรากฏว่าไม่มีความแตกต่างอย่าง มีนัยสำคัญระหว่างระดับสติปัญญาของผู้หญิงและผู้ชาย

เซยีดและกยูริน (Sayeed& Guerin, 2000: 20 อ้างถึงใน นภเนตร ธรรมบวร 2549:147) กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างเพศหญิงและเพศชายในการเล่นว่า การเล่นเสรีเด็กปฐมวัย มักเลือกเล่นกับเพื่อนเพศเดียวกัน การเล่นกับเพื่อนเพศเดียวกันจะช่วยส่งเสริมทักษะทางสังคมระหว่างเด็กในการเล่นเป็นกลุ่ม จะมีความแตกต่างระหว่างเพศชายและเพศหญิง เพศชายจะเล่นเป็นกลุ่มใหญ่มากกว่าเพศหญิง เพศชายจะใช้เสียงดัง ขณะที่เพศหญิงจะชอบเล่นเงียบๆ ตามลำพัง การเล่นของเพศชายจะมีลักษณะการแบ่งลำดับชั้น เช่น หัวหน้า รองหัวหน้า ซึ่งต่างจากเพศหญิงที่มีลักษณะของการร่วมมือกัน นอกจากนี้ กรมสุขภาพจิต (2545) อ้างถึงใน สุภาวดี โกมารทัต , 2549:16 กล่าวว่า ทักษะทางสังคมระหว่างเพศหญิงและเพศชายจะมีความแตกต่างกันอย่างสมบูรณ์ที่เห็นได้ชัด คือ เพศหญิงจะมีความรับผิดชอบมากกว่าเพศชาย เช่น มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีวินัยในตนเอง รู้จักระมัดระวัง และดูแลตนเอง ไม่ทำลายสิ่งของและรู้จักเก็บรักษาของตนเอง และเพศหญิงจะ กล้าพูดกล้าแสดงออก

จากที่กล่าวมาข้างต้นความคิดสร้างสรรค์ของเด็กเพศหญิงและเพศชายมีพัฒนาการที่แตกต่างกัน เพศหญิงจะมีความคิดสร้างสรรค์ที่ดีกว่าเพศชาย ทั้ง ด้านภาษา การเขียน และศิลปะ มีจินตนาการความคิดสร้างสรรค์ กล้าทดลองทำสิ่งต่าง ๆ มีความรับผิดชอบมากกว่าเพศชาย ส่วนเพศชายจะมีความสามารถทางด้านคณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์และวิทยาศาสตร์การจำรูปทรงการคิดวิเคราะห์และการคิดริเริ่ม

แนวทางในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย

แนวทางในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์มีแนวทางดังนี้

ทอเรนซ์ (Torrance,1979 อ้างถึงใน อารี รังสินันท์, 2526) ได้เสนอกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ไว้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ความไม่สมบูรณ์ การเปิดกว้าง (Incompleteness Openness)
2. การสร้างหรือผลิตบางสิ่งบางอย่างขึ้นมาและการใช้ให้เป็นประโยชน์ (Producing Something and Using It)
3. การใช้คำถามเร้าให้เด็กคิด (Using Pupil Question)

วิลเลียมส์ (Williams, 1971 อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี, 2546) กล่าวว่า การสอน เพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์เป็นการ สอนให้เด็กรู้จักคิด การแสดงความรู้สึก และการ แสดงออกในวิถีทางของความคิดสร้างสรรค์ นอกจากนี้ เขายังอธิบายว่า การสอนเพื่อให้เกิด ความคิดสร้างสรรค์นั้นมิใช่การสอนที่สอนในวันนี้ แต่พรุ่งนี้เลิกสอน และไม่ใช้การสอนในปีนี้ แล้วต่อไปเด็กก็ลืม แต่ต้องสอนอย่างต่อเนื่องกันไปเป็นลำดับ ในทางตรง ได้แก่ การจัดกิจกรรม ต่างๆ ในทางอ้อม ได้แก่ การปรับปรุงสภาพแวดล้อมต่างๆ ตลอดจนความเข้าใจในเรื่องการพัฒนา ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของเด็ก ระดับความสามารถในการแสดงออก

ทอเรนซ์ (Torrance, 1979 อ้างถึงใน อารี รังสินนท์, 2526) ได้เสนอหลักในการ ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ไว้หลายประการ โดยเน้นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียนดังนี้

1. การส่งเสริมให้เด็กได้ฟังและให้ความสนใจกับคำถามที่เด็กถาม
2. ตั้งใจฟังและเอาใจใส่ต่อความคิดแปลกๆ ใหม่ของเด็กอย่างเป็นกลาง
3. กระตือรือร้นตอบคำถามที่แปลกๆ ใหม่ของเด็กอย่างมีชีวิตชีวาหรือชี้แนะให้เด็ก

หาคำตอบจากแหล่งต่างๆ ด้วยตนเอง

4. เน้นให้เด็กเห็นว่าความคิดของเด็กนั้นมีคุณค่าและนำไปใช้ประโยชน์ได้ เช่น จากภาพที่เด็กวาดนำไปเป็นลายถ้วยชาม ภาชนะ เป็นต้น ซึ่งจะทำให้เด็กเกิดความภูมิใจที่จะคิด สร้างสรรค์ต่อไป

5. กระตุ้นส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเอง ควรให้อิสระและเตรียมการให้เด็กเรียนรู้ ด้วยตนเอง และยกย่องเด็กที่มีการเรียนรู้ด้วยตนเอง ครูควรเปลี่ยน บทบาทเป็นผู้ชี้แนะลดการ อธิบายและบรรยายลงบ้าง แต่เพิ่มให้นักเรียนมีส่วนร่วมริเริ่มกิจกรรมด้วยตนเองมากขึ้น

6. เปิดโอกาสให้เด็กเรียนรู้ ค้นคว้าอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ โดยไม่ต้องใช้วิธีชี้ด้วย คะแนน หรือการสอบ การตรวจสอบ เป็นต้น

7. พึงระวังว่าการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในเด็กจะต้องใช้เวลาพัฒนาอย่างค่อยเป็น ค่อยไป

8. ส่งเสริมให้เด็กใช้จินตนาการของตนเอง และยกย่องชมเชยเมื่อเด็กจินตนาการที่ แปลกใหม่และมีคุณค่า

บัควิทซ์ (Buchwitz, 1981 อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี, 2546) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ ในตัวเด็กจะพัฒนานั้นได้นั้น จำเป็นต้องให้เด็กมีบรรยากาศที่ถูกต้องในโรงเรียน กล่าวคือ ครูต้องใจ กว้างจริงใจต่อเด็ก เพื่อเด็กจะได้เป็นตัวของตัวเองและกล้าแสดงออก ต้องมีการยืดหยุ่นได้ในเรื่อง กฎระเบียบต่างๆ บ้าง มิให้เคร่งครัดไปหมดทุกเรื่อง ครูต้องเป็นตัวจักรสำคัญที่จะทำให้บรรยากาศ เหมาะสมต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน

เลิฮอนันทนะ (2533 :83-84) ได้กล่าวถึงการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ได้ว่า เด็กทุกคนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ถ้าได้รับการส่งเสริมที่ถูกต้องและจะสามารถแสดงออกได้อย่างอิสระ โดยผ่านกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ที่อยู่รอบๆตัวเด็กแต่ละคน ดังนั้น ครู พ่อ แม่ และผู้เกี่ยวข้องกับเด็กควรเปิดโอกาสให้เด็กได้สำรวจ ทดลอง ค้นคว้าเกี่ยวกับกิจกรรมที่เด็กสนใจ

วรารณ รักษ์วิชัย (2535 :49) ได้เสนอแนะบทบาทของครูในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ดังนี้

1. จัดกิจกรรมหรือบรรยากาศแบบเรียนปนเล่น
2. จัดบรรยายในห้องเรียนแบบอิสระ สบายๆเป็นกันเอง
3. ยอมรับการแสดงออกของนักเรียนทุกคนด้วยความสนใจและกระตือรือร้น
4. ไม่กำหนดหรือจำกัดกิจกรรมในห้องเรียน
5. เปิดโอกาสให้เด็กได้ค้นคว้าทดลอง และหาคำตอบเอง
6. ไม่ข่มขู่เด็ก ไม่ว่าจะเป็นคำพูดหรือท่าทาง
7. ไม่ควรยึดแบบเรียนที่ตายตัว แนะนำให้เด็กรู้จักแก้ปัญหาหลายๆ ทาง
8. คำถามที่ใช้ในห้องเรียนควรเป็นคำถามที่เปิดกว้าง
9. สร้างบรรยากาศในการยอมรับความเป็นกันเองระหว่างครูกับนักเรียนและนักเรียน

กับนักเรียน

10. พยายามสนับสนุนทางด้านความคิดที่กว้างและลึก
11. ให้ความแก่เด็กที่จะค้นคว้า พัฒนาความคิดให้กว้างออกไป
12. ปลุกฝังให้เด็กรู้จักคุณค่าของตนเอง
13. ให้อิสระเสรีภาพในการแสดงออกของเด็ก

นอกจากครูจะจัดบรรยากาศที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้แก่เด็กแล้ว การจัดประสบการณ์ เพื่อให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์ เป็นบทบาทหนึ่งที่ครูต้องคำนึงถึงเป็นหลักใหญ่ เฟรเอเบล (Froebel) ได้กล่าวถึงครูกับความคิดสร้างสรรค์ว่า ครูควรส่งเสริมพัฒนาการตามธรรมชาติของเด็กให้เจริญเติบโตขึ้นด้วยการกระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ อย่างเสรีโดยใช้การเล่นและกิจกรรมเป็นเครื่องมือ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2541:99)

จากแนวทางการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า การจัดกิจกรรมส่งเสริมความคิดเน้นให้เด็กมีอิสระ สร้างบรรยากาศที่กระตุ้นหรือเร้าความสนใจให้อยากค้นหาทดลอง ได้คิดจินตนาการและแก้ปัญหาอย่างกว้างขวาง ตลอดจนจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงานของเด็ก จะช่วยให้เขาได้คิดสิ่งใหม่ๆ และสามารถพัฒนาศักยภาพทางด้านความคิดสร้างสรรค์ให้เจริญก้าวหน้าตามขีดความสามารถของเขาสำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะเน้นการจัด

กิจกรรมตามแนวคิดของทอเรนซ์และอารี พันธัมณี คือ การใช้กิจกรรมศิลปะการต่อเติมภาพให้สมบูรณ์โดยใช้สิ่งเร้าตั้งแต่เส้น รูปทรงต่างๆ จากง่ายไปยากและภาพที่ไม่สมบูรณ์เพื่อเปิดกว้างให้เด็กได้ใช้จินตนาการหรือแนวคิดใหม่ๆ ด้วยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการต่อเติมสิ่งเร้านั้นให้เป็นภาพที่สมบูรณ์แปลกใหม่ยืดหยุ่น คล่องแคล่วและละเอียดลออ

การสังเกตและการประเมินความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย

การสังเกต

นิตยา ประพฤติกิจ (2550:47-56) ได้ให้ความหมายของการสังเกตว่า หมายถึง การที่ครูหรือผู้สังเกตกวาดสายตาไปทั่วๆ ทั้งในห้องเรียน นอกห้องเรียน หรือที่จุดใดจุดหนึ่ง หรือที่เด็กคนใดคนหนึ่ง เพื่อเก็บรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะกิริยาท่าทางหรือพฤติกรรมรวมทั้งภาวะแวดล้อมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวเด็กในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อการวินิจฉัยในกระบวนการวัดและประเมินพัฒนาการของเด็ก

วิธีการสังเกตโดยทั่วๆ ไปมี ประเภท ดังต่อไปนี้

1. การสังเกตแบบไม่เป็นทางการ (Informal Observation) เป็นการสังเกตตามหน้าที่ปกติของครูตั้งแต่เช้าจรดเย็น เพื่อดูแลให้ความช่วยเหลือเด็ก เช่น ขณะที่รับเด็กจากพ่อแม่ผู้ปกครอง อาการที่เด็กแสดงออกขณะรับมาจากผู้ปกครอง ขณะที่เด็กกำลังเล่นกับเพื่อนๆ ในตอนเช้า ขณะที่เด็กกำลังทำกิจกรรมต่าง ๆ ในห้องเรียน ขณะเด็กรับประทานอาหาร ขณะกำลังแปร่งฟัน หรือทำความสะอาด ขณะที่กำลังนอนพักผ่อน ขณะที่ตื่นนอนแล้วไปล้างหน้า และขณะเตรียมตัวกลับบ้าน เป็นต้น

การสังเกตดังกล่าวมักจะทำให้ครูปฐมวัยรู้จำและจดจำลักษณะและพฤติกรรมของเด็กแต่ละคนได้ดี แม้ว่าเวลาผ่านไปอย่างยาวนานสักเท่าไรก็ตาม ในขณะที่เด็กจะไม่สามารถจดจำครูปฐมวัยของตนได้เลยเมื่อเจริญเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่

2. การสังเกตแบบเป็นทางการ (Formal Observation) คือ การสังเกตอย่างมีเป้าหมาย และวัตถุประสงค์เฉพาะ เช่น การสังเกตลักษณะและพฤติกรรมของเด็กเพื่อบันทึกลงในสมุดรายงานผู้ปกครอง การสังเกตเพื่อทำความเข้าใจ ป้องกัน แก้ไข และพัฒนาเด็กแต่ละคนตามหน้าที่ของครู ในฐานะผู้แนะแนวเด็กและผู้ปกครอง และการสังเกตเพื่อทำการเก็บข้อมูล เพื่อการวิจัยในชั้นเรียนเป็น

การสังเกตแบบเป็นทางการนี้ครูจะต้องมีวิธีการและเครื่องมือในการสังเกตและประเมินที่มีเกณฑ์ในการตัดสินคุณลักษณะหรือลักษณะพฤติกรรมของผู้ถูกสังเกตอย่างเที่ยงตรงชัดเจน เช่นเดียวกับตราซึ่งที่ใช้วัดน้ำหนักหรือเครื่องวัดส่วนสูง

ดังนั้นเครื่องมือในการสังเกตและประเมินที่นิยมกันอยู่ขณะนี้ก็คือ แบบตรวจสอบรายการ (Check list) และมาตราประมาณค่า (Rating scale) แบบลิเกอร์ต (Likert type) และแบบออสกู๊ด (Osgood) ซึ่งใช้ง่ายและใช้ได้อย่างกว้างขวาง

บุญชม ศรีสะอาด (2545:74-75) กล่าวว่า การสังเกตการณ์เป็นเทคนิคการรวบรวมข้อมูล การวิจัยอย่างหนึ่ง ที่ผู้สังเกตการณ์ใช้สายตาเฝ้าดูหรือศึกษาเหตุการณ์ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจ ลักษณะธรรมชาติและความเกี่ยวข้องกันระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ของเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ นั้น ๆ

ประเภทของการสังเกตการณ์ แบ่งได้หลายแบบขึ้นกับเกณฑ์และทัศนะในการแบ่ง โดยทั่วไปแบ่งได้ 2 ประเภท คือ

1. การสังเกตการณ์ทางตรง (Direct Observation) เป็นการสังเกตการณ์ที่ผู้สังเกตการณ์ สัมผัสกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยตรงด้วยตนเอง

2. การสังเกตการณ์ทางอ้อม (Indirect Observation) เป็นการสังเกตการณ์ที่ผู้สังเกตการณ์ ไม่ได้เฝ้าดูหรือศึกษาเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์นั้น ๆ โดยตรง แต่จะดูหรือศึกษาจากที่ได้บันทึกมา เช่น จากภาพยนตร์ โทรทัศน์ เทปบันทึกภาพ เป็นต้น

หลักในการสังเกตการณ์

เพื่อให้สามารถสังเกตการณ์ได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม ควรมีหลักดังนี้

1. มีเป้าหมายในการสังเกตที่แน่นอน ผู้วิจัยจะต้องกำหนดขอบเขตของเรื่องที่จะสังเกต ให้ชัดเจน จะสังเกตอะไรบ้าง ในลักษณะใด เหตุการณ์ใดที่ไม่สอดคล้องไม่เกี่ยวข้องกับเป้าหมาย ก็ไม่สังเกต

2. ทำการสังเกตอย่างพินิจพิเคราะห์ ถี่ถ้วน มีความตั้งใจตลอดเวลาที่สังเกต ไม่ทำการ สังเกตอย่างผิวเผิน

3. ทำ การบันทึกผลการสังเกต เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องควรทำการบันทึก การสังเกต ไม่ควรทิ้งไว้นานเพราะจะทำให้ลืมได้

4. พยายามสังเกตให้ได้ข้อมูลจำนวนมาก

5. ศึกษาทฤษฎีที่จะช่วยในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์และข้อมูลประเภท นั้น ๆ

6. ก่อนสังเกตการณ์จริง ควรฝึกการสังเกตการณ์และการบันทึกเหตุการณ์ ด้านที่สำคัญ ที่ควรฝึกได้แก่

6.1 เทคนิคการระลึกรายละเอียดอย่างเป็นระบบ

6.2 การให้ความสนใจในสิ่งหรือเหตุการณ์ที่มักมองข้าม

6.3 การสังเกตการณ์ตามเป้าประสงค์

6.4 การหยั่งรู้หรือความสามารถในการมองเห็นได้อย่างทะลุปรุโปร่ง

6.5 ความเป็นกลางหรือเป็นปรนัย

6.6 ประเภทของพฤติกรรมและรหัสประจำประเภทพฤติกรรมนั้น (กรณีจะใช้ระบบดังกล่าวนี้)

7. ในการสังเกตการณ์บางเรื่องจำเป็นต้องสังเกตหลายครั้ง จึงสามารถสรุปผลออกมาได้
8. กำหนดระยะเวลาในการสังเกตให้แน่นอน
9. วางตัวเป็นกลาง บันทึกเหตุการณ์ตามการรับรู้อย่างเป็นปรนัย

คุณสมบัติของผู้สังเกตการณ์ที่ดี

ผู้สังเกตการณ์เป็นหัวใจของการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตการณ์ ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์จะถูกต้อง แม่นยำ ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้สังเกตการณ์เป็นสำคัญผู้การณที่ดีมีลักษณะดังนี้

1. มีความไวในการรับรู้และสื่อความหมาย ผู้สังเกตการณ์ต้องมีความรู้ในเรื่องที่สังเกตการณ์เป็นอย่างดี สามารถแปลความหมายเหตุการณ์ที่ศึกษาได้ถูกต้อง ทำการบันทึกได้ตรงกับข้อเท็จจริง
2. มีความละเอียดรอบคอบและช่างสังเกต การมีความละเอียดรอบคอบ จะช่วยให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องชัดเจน ลุ่มลึก
3. มีความตั้งใจในการสังเกต ผู้สังเกตการณ์ที่ดีจะต้องสามารถควบคุมสมาธิให้มีใจจดจ่อในเรื่องที่สังเกต
4. มีความยุติธรรม ผู้สังเกตการณ์ที่ดีจะต้องมีใจเป็นกลาง ไม่มีความลำเอียงส่วนตัวหรือมีอคติต่อบุคคลหรือเหตุการณ์ที่สังเกต

สรุปการสังเกตเด็กปฐมวัยแต่ละครั้ง ควรจะใช้วิธีการสังเกตที่มีความหลากหลาย เพื่อที่จะได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ วิธีการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับใช้ในการสังเกตจะเป็นการสังเกตที่มี ๒ แบบ คือ การสังเกตอย่างเป็นทางการ ซึ่งเป็นการสังเกตอย่างมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนตามแผนที่วางไว้ และการสังเกตแบบไม่เป็นทางการ จะเป็นการสังเกตเด็กในขณะที่ทำกิจกรรมและเกิดพฤติกรรมไม่คาดคิดจะเกิดขึ้นและผู้สอนจดบันทึกไว้ การบันทึกต้องทำอย่างสม่ำเสมอไว้เป็นหลักฐานอย่างชัดเจน

การประเมินผล

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2541) ได้กล่าวถึงการประเมินผลพัฒนาการว่าเป็นการนำข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการมาสรุปเพื่อตัดสินใจจัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กแต่ละด้านพัฒนาการของเด็กแต่ละคนจะต้องมีการบันทึก และรวบรวมไว้เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมแก่เด็กใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของเด็กแต่ละคนให้ถึงขั้นสูงสุด

แบรคเคน (Bracken, 1991 อ้างถึงใน นกนต ธรรมบวร , 2549:2) ได้ให้ความหมายว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการหลากหลายมุม ซึ่งรวมเครื่องมือต่าง ๆ ที่ใช้ทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ เช่น แบบทดสอบที่ใช้ในชั้นเรียนและผลิตผลต่าง ๆ ของแบบทดสอบ แบบทดสอบ มาตรฐาน การประมาณค่า รวมทั้งวิธีการหลากหลายชนิด อันได้แก่วิธีการดำเนินการทดสอบโดยตรง การสัมภาษณ์และการสังเกตตลอดจนการตัดสินใจ

สรุปได้ว่าการประเมินผลเป็นกระบวนการในการตัดสินใจคุณภาพโดยใช้เครื่องมือต่าง ๆ ที่ อาจเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น แบบทดสอบที่ใช้ในชั้นเรียนและผลิตผลต่าง ๆ ของแบบทดสอบ รวมทั้งวิธีการที่หลากหลายซึ่งอาจใช้วิธีการสัมภาษณ์และการสังเกต

แบบบันทึกการสังเกต

กุลยา ดันติผลาชีวะ (2547:236-237) ได้กล่าวถึงเรื่องของการสังเกตไว้ว่าเป็นวิธีการ ประเมินตามสภาพจริงเกี่ยวกับบุคคลครูจะบันทึกสิ่งที่สังเกตเห็นและประเมินภาพเกี่ยวกับเด็ก ในด้านต่าง ๆ เช่น บุคลิกภาพพฤติกรรมหรือปัญหาต่าง ๆ ของเด็กเพื่อเป็นหลักฐานในการช่วยเหลือ กระบวนการเรียนการสอนต่อไปซึ่งแบบบันทึกการสังเกตมีดังต่อไปนี้

1. บันทึกพฤติกรรม (Anecdotal record) เป็นบันทึกที่ครูจดจำกิริยาการกระทำแสดงออก ของเด็กในเรื่องนี้ครูต้องประเมินซึ่งจะเป็นเรื่องๆตามจุดประสงค์การสังเกต
2. บันทึกรายเรื่อง (Journal) เป็นบันทึกข้อความรู้หรือการเรียนรู้ของเด็กในแต่ละเรื่อง ที่ผ่านไปส่วนใหญ่จะบันทึกวันต่อวันดังนั้นจึงอาจมีผู้ใช้คำว่าบันทึกประจำวัน
3. บันทึกการปฏิบัติ (Log) บันทึกการปฏิบัติหรือพฤติกรรมของเด็กแต่ละช่วงเวลา ตามตารางที่กำหนด
4. แบบตรวจรายการ (Checklist) เป็นแบบประเมินอีกอย่างหนึ่งที่ครูใช้สำหรับการสังเกต การปฏิบัติของเด็กตามขั้นตอนกระบวนการปฏิบัติงานในรายละเอียดแต่ละขั้นเป็นรายชื่อ
5. มาตรการให้คะแนน (Rubric) เป็นการสังเกตที่มีการกำหนดพฤติกรรมและดีค่า พฤติกรรมเป็นระดับคะแนนครูใช้สำหรับสังเกตการแสดงออกของเด็กและดีค่าคะแนนตามมาตรฐาน ที่กำหนด
6. มาตรฐานค่า (Rating scale) เป็นแบบประเมินที่เป็นข้อรายการซึ่งจะมีค่าคะแนน กำกับจากมากที่สุดไปน้อยที่สุดเป็นเครื่องมือประกอบการสังเกตที่มีการตัดสินใจผลการให้คะแนนแต่ละ ข้อรายการตัวอย่างเช่นการประเมินพฤติกรรมตามแบบของลิเกอร์ต (Likert type) ซึ่งจะใช้ในการวิจัย ครั้งนี้มี 5 ระดับจากมากไปน้อยคือ 5 เท่ากับ มากที่สุด 4 เท่ากับมาก 3 เท่ากับปานกลาง 2 เท่ากับน้อย และ 1 เท่ากับน้อยที่สุดซึ่งมีเกณฑ์ในการประเมินหรือการให้คะแนนดังต่อไปนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2545:72) คือ

6.1 อิงกลุ่ม (Group reference) คือ การให้คะแนนลักษณะพฤติกรรมหรือคุณลักษณะของเด็กโดยเปรียบเทียบกันเองภายในกลุ่มซึ่งอาจจะเริ่มต้นจากเด็กที่มีลักษณะด้อยที่สุด ซึ่งควรได้ระดับคะแนนน้อยที่สุดของห้องแล้วปรับเพิ่มคะแนนขึ้นเรื่อยๆจากคนที่มีลักษณะพฤติกรรมหรือคุณลักษณะดีกว่าไปเรื่อยๆจนถึงคนที่ได้คะแนนระดับสูงที่สุดของกลุ่มซึ่งอาจจะได้ระดับคะแนน 4 หรือ 5 ก็ได้

6.2 อิงเกณฑ์ (Criterion reference) คือ การให้คะแนนที่ผู้ประเมินตั้งเกณฑ์ไว้ก่อนที่จะทำการประเมินเช่นระดับ หมายถึงเด็กทำกิจกรรมได้ด้วยตนเองและผลงานดีที่สุดหรือมีคุณลักษณะดีที่สุดระดับ 4 หมายถึงเด็กทำกิจกรรมได้ด้วยตนเองและผลงานดีหรือมีคุณลักษณะดีระดับ 3 หมายถึงเด็กทำกิจกรรมได้โดยครูให้ความช่วยเหลือบ้างและผลงานปานกลางหรือมีคุณลักษณะปานกลางระดับ 2 หมายถึงเด็กทำกิจกรรมไม่ใคร่ได้แม้ครูจะช่วยเหลือแนะนำและผลงานไม่ดีหรือมีคุณลักษณะที่ไม่ค่อยดีระดับ 1 หมายถึงเด็กทำกิจกรรมไม่ได้ไม่มีผลงานหรือไม่มีคุณลักษณะที่ดี (นิตยา ประพฤติกิจ, 2550)

สิ่งที่ควรสังเกตตามเกณฑ์การสังเกตดังกล่าวย่อมแสดงว่าสิ่งที่ครูควรสังเกตมี ประการ คือ

1. ลักษณะพฤติกรรมของเด็กในขณะที่เด็กทำกิจกรรมเด็กจะถ่ายทอดความรู้สึกออกมาเป็นการกระทำเช่นความพอใจความโกรธความว่องไวความคล่องแคล่ว เป็นต้น
2. คุณลักษณะของเด็กเช่นสะอาดผิวพรรณผ่องใสสีหน้าสดใสสดชื่นเบิกบาน
3. สังเกตผลของการกระทำเป็นการแสดงถึงการถ่ายทอดความรู้ความคิดออกมาเป็นรูปธรรมการอ่านผลการสังเกตจะต้องคำนึงถึงพัฒนาการเด็กเช่นเด็กอนุบาลครึ่งระยะบาสีออกนอกภาพไม่ได้หมายถึงเด็กทำไม่ได้แต่เป็นเพราะเด็กอยู่ระหว่างการพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก ประกอบกับการพัฒนาความคิดด้านเหตุผลของเด็กมีผลทำให้การแสดงออกไม่สมบูรณ์แต่เด็กจะสะสมการเรียนรู้และพัฒนาโดยลำดับเมื่อเด็กโตขึ้น

รายละเอียดต่าง ๆ ที่ต้องสังเกต

การแสดงออกของเด็กแต่ละคนจะแตกต่างกันไปดังนั้นในการสังเกตเพื่อประเมินจึงต้องสังเกตรายละเอียดอื่นๆที่เกี่ยวข้องด้วยเพื่ออธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับเด็กได้ชัดเจนขึ้นดังนี้คือ

1. บุคคลที่เกี่ยวข้องให้สังเกตว่าเด็กพึ่งพาผู้ใหญ่ระดับใดผู้ใหญ่ช่วยเด็กมากหรือไม่ ปฏิสัมพันธ์เป็นอย่างไร
2. การกระทำของเด็กเช่นทำตามเพื่อนทำเองบอกให้เพื่อนทำ
3. การใช้อุปกรณ์เช่นมีอุปกรณ์มากเกินไปน้อยเกินไปใช้สื้ออะไรผสมสื้ออะไร

4. วิธีการจะทำเช่นวาดเส้นแบบไหนปั้นอะไรก่อนต่อบล็อกอย่างไรวาดภาพอย่างไร
ทำงานสำเร็จไหม

5. การสร้างสรรค์เสริมเติมแต่งอย่างไร

6. การแก้ปัญหาโดยใช้สมาธิและมีไหวพริบในการตัดสินใจแก้ปัญหา

7. การพูดการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน

8. การแสดงออกของท่าทางคำพูดอารมณ์น้ำเสียงสงบเยือกเย็นไม่วอกแวก ใจเย็นมี
ความตั้งใจทำงาน

9. การกระทำเมื่อสิ้นสุดกิจกรรมการเก็บของเข้าที่อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยมีระเบียบ
รอบคอบการวางของต้องวางอย่างเป็นที่เป็นทาง

แหล่งประเมินด้วยการสังเกตแต่ละพัฒนาการมีดังนี้คือ

1. พัฒนาการทางกายสังเกตได้จากสนามเด็กเล่นและมีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วม
กิจกรรมต่างๆ

2. พัฒนาการทางอารมณ์สังเกตการถ่ายการนอนการอดทนรอคอยใจเย็น ไม่หงุดหงิด
สุขุมรอบคอบจิตใจเข้มแข็งไม่โกรธง่าย

3. พัฒนาการทางสังคมสังเกตขณะรับประทานอาหารการเล่นกับเพื่อนมีความอดทนอด
กลั้น

4. พัฒนาการทางปัญญาสังเกตในห้องเรียนการแสดงออกในการพูดการกระทำงาน
ศิลปะเด็กจะมีความสงบเยือกเย็นไม่วอกแวกมีความคิดสร้างสรรค์มีความจำดี

หลักการสังเกตและประเมินพฤติกรรมเด็กปฐมวัย

1. ประเมินพัฒนาการของเด็กครบทุกด้านและนำผลมาพัฒนาเด็ก

2. ประเมินเป็นรายบุคคลอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องตลอดปี

3. สภาพการประเมินควรมีลักษณะเช่นเดียวกับการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ประจำวัน

4. ประเมินอย่างเป็นระบบมีการวางแผนเลือกใช้เครื่องมือและจดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน

5. ประเมินตามสภาพจริงด้วยวิธีการหลากหลายเหมาะกับเด็กรวมทั้งใช้แหล่งข้อมูล

หลาย ๆ ด้านไม่ควรใช้การทดสอบ

สรุปได้ว่าการประเมินผลเป็นการตัดสินคุณภาพโดยใช้เครื่องมือต่างๆ ซึ่งอาจเป็นทางการ
และไม่เป็นทางการ เช่น การสังเกตซึ่งเป็นการดูพฤติกรรมกิริยาท่าทาง ภาวะแวดล้อมต่างๆ ที่เกี่ยวกับ
ตัวเด็ก การสังเกตนั้นจะต้องมีการจดบันทึกไว้เป็นหลักฐานเพื่อการวินิจฉัยในกระบวนการวัดและ
ประเมินพัฒนาการเด็ก

แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย

ความหมายของกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย

คำว่า Art ในภาษาอังกฤษ มีรากฐานมาจากภาษาละตินว่า Ars ซึ่งมีความหมายว่า ทักษะหรือความชำนาญ หรือความสามารถพิเศษ ศิลปะทางภาษาจีนใช้คำว่า ยี-ซู ก็มี ความหมายถึงการฝึกฝนทักษะเช่นกัน ส่วนคำว่าศิลปะในภาษาไทยมาจากภาษาสันสกฤตว่า ศิลปะ ภาษาบาลีว่า สิปป์ มีความหมายว่า ฝีมือยอดเยี่ยม หรือศิลปะเกี่ยวข้องกับทักษะหรืองานฝีมือ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2530)

วิรุณ ตั้งเจริญ (2526 อ้างถึงใน สิริพรรณ ตันติรัตน์ไพศาล, 2545 :56) กล่าวว่า ศิลปะเด็กในที่นี้หมายถึง ศิลปะที่มองเห็นได้ ที่เรียกว่า ทักษะศิลป์ คือ ศิลปะสองและสามมิติ ศิลปะสองมิติคือ งานศิลปะบนพื้นราบสามารถวัดความกว้างและยาวได้ เช่น ภาพวาด ภาพเขียน ภาพพิมพ์ ภาพกระดาษปิด ฯลฯ ส่วนศิลปะสามมิติ คือ ศิลปะที่ปรากฏรูปทรงให้สามารถดูคลำหรือวัดได้ ทั้งความกว้าง ยาว และหนา เช่น รูปปั้น รูปแกะสลักรูปโครงสร้าง ฯลฯ ศิลปะเป็นเสมือนสื่อสารที่มองเห็นได้ เพราะศิลปะเด็กเป็นตัวแทนความรู้สึกนึกคิดของเขาโดยตรง

ชัยณรงค์ เจริญพานิชย์กุล (2533 :1-5) กล่าวว่า งานศิลปะของเด็กจะเน้นกระบวนการมากกว่าผลงานที่เสร็จแล้ว ศิลปะสำหรับเด็ก เป็นสื่อที่ชี้ให้เห็นแบบแผนความคิดและความรู้สึกส่วนตัว ความสนุกเพลิดเพลิน เป็นเสมือนการสื่อสารที่มองเห็นได้ เพราะศิลปะเป็นตัวแทนความรู้สึกนึกคิดของเขาโดยตรง

เลิส อานันทะ (2533 :44) ให้ความหมายของศิลปะเด็ก ไว้ว่า แท้ที่จริงศิลปะเด็ก นั้น คือ ภาษาสากล เช่นเดียวกับภาษาพูด ภาษาเขียน ภาษาท่าทาง ที่สามารถสื่อความหมายให้เกิดความเข้าใจได้ง่าย เนื่องจากศิลปะมีกิจกรรมหลายรูปแบบ และสามารถเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับระดับความสามารถเด็กทุกเพศทุกวัยได้เป็นอย่างดี

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541:140) กล่าวว่า กิจกรรมศิลปะหมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวกับงานศิลป์ศึกษาต่างๆ เช่น การวาดภาพระบายสี การปั้น การพิมพ์ภาพ การพับ ตัด ฉีก ปะ และการประดิษฐ์เศษวัสดุ ฯลฯ ที่มุ่งพัฒนากระบวนการคิดสร้างสรรค์ การรับรู้เกี่ยวกับความงามและส่งเสริมกระตุ้นให้เด็กแต่ละคนได้แสดงความรู้สึกและความสามารถของตนเอง

จากความหมาย ดังที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า กิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย คือ กระบวนการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด เรื่องราวต่างๆ จากการที่เด็กปฐมวัยได้สัมผัสกับสิ่งแวดล้อม เพื่อสื่อสารถ่ายทอดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ผ่านงานหรือกิจกรรมศิลปะให้สามารถ

มองเห็น โดยใช้กิจกรรมทัศนศิลป์ วาดภาพ เขียนภาพ พิมพ์ภาพ ภาพกระดาศปะติด ทั้งแบบสองมิติ และสามมิติ โดยเน้นกระบวนการและพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็กมากกว่าผลงาน

ความสำคัญของกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย

วิรุณ ตั้งเจริญ (2526:226) ได้กล่าวถึงความสำคัญของกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กไว้ว่า กิจกรรมศิลปะจะช่วยเพิ่มพูนประสิทธิภาพทางการคิดได้ ในขณะที่เด็กสร้างสรรค์ศิลปะนั้น เขาจะจัดระบบความคิดอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ในอันที่จะควบคุมการแสดงออกให้เป็นไปอย่างที่เขาคิดคำนึง เด็กส่วนใหญ่เมื่อเขาเขียนภาพใดภาพหนึ่งเขาจะสร้างสรรค์สัญลักษณ์โดยการแปล ความรูปทรงออกมาหลากหลายชนิดและเกือบจะไม่ซ้ำกันในแต่ละครั้ง

เกสร ธิตะจารี (2543:3) กล่าวไว้เช่นกันว่า ศิลปศึกษาเป็นวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าวิชาอื่นๆ การเรียนศิลปศึกษาเป็นการฝึกการคิดให้สัมพันธ์กับมือ และความคิดสร้างสรรค์ รู้จักแก้ปัญหาในการทำงาน หัดให้มีความเป็นระเบียบ รู้จักรักสวยรักงาม มีสุนทรียะในการรับรู้เมื่อพบเห็นสิ่งต่างๆ มีความซาบซึ้ง (Appreciate) ในผลงานศิลปะ สามารถสร้างสรรค์งานต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ทำให้มีความเชื่อมั่นและภาคภูมิใจเข้าใจศิลปวัฒนธรรมของโลกทำให้เกิดความรักและหวงแหนศิลปกรรมของชาติและก่อให้เกิดการอนุรักษ์ นอกจากนี้ ศิลปะยังช่วยผ่อนคลายความเครียด ช่วยในการประหยัดและเป็นพื้นฐานอาชีพได้เป็นอย่างดี

สิริพรรณ ดันดิรัตน์ไพศาล (2545 :13) กล่าวว่า ศิลปะเป็นพื้นฐานทางการศึกษาที่ช่วยพัฒนาเด็กเป็นรายบุคคล ซึ่งควรเริ่มตั้งแต่เด็กยังเล็กๆ อยู่ จะเห็นว่าการเรียนการสอนศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัยนั้นจะมุ่งเน้นถึงพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็กมากกว่าผลงาน ดังจะเห็นว่ากิจกรรมต่างๆ ทางศิลปะจะเป็นการฝึกกล้ามเนื้อให้แข็งแรงและสัมพันธ์กับการใช้ตา

อารี พันธมณี (2546:194) ได้กล่าวถึงความสำคัญของกิจกรรมสร้างสรรค์ทางศิลปะไว้ว่า กิจกรรมสร้างสรรค์ทางศิลปะ เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจ ความสามารถ และสอดคล้องกับหลักพัฒนาการของเด็กเป็นอย่างยิ่ง กิจกรรมสร้างสรรค์จึงไม่เพียงแต่ส่งเสริมการประสานสัมพันธ์ระหว่างกล้ามเนื้อ - ตา และการผ่อนคลายความเครียดทางอารมณ์ที่อาจมีเท่านั้น แต่ยังเป็นส่งเสริมความคิดอิสระ ความคิดจินตนาการ ฝึกการรู้จักทำงานด้วยตนเอง และฝึกการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ ทั้งความคิดและการกระทำ ซึ่งถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานทางศิลปะ และยังนำไปสู่การเรียนรู้ เขียน อ่าน อย่างสร้างสรรค์ต่อไป

คลีเมนส์ (Clemens, 1991 อ้างถึงใน นกนต ธรรมบวร, 2549:154) กล่าวว่า ศิลปะมีบทบาทอย่างมากในการศึกษาของเด็ก กล่าวคือ ศิลปะช่วยให้เด็กเป็นตัวของตัวเองแทนการเลียนแบบผู้อื่น เด็กแต่ละคนมีความต้องการภายในที่จะแสดงออก ศิลปะถือเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ช่วยให้เด็กได้แสดงออกซึ่งความต้องการภายในของตน

จากความสำคัญดังที่กล่าวมา พอสรุปได้ว่า กิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัยมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ช่วยกระตุ้นทำให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์ ความคิดมีระบบผ่อนคลาย ความเครียดและช่วย พัฒนาให้เด็กเกิดความพร้อมทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

ศิลปะเป็นกระบวนการพื้นฐานของมนุษย์และช่วยให้มนุษย์ได้สำรวจ ทดลอง และค้นพบ รวมตลอดถึงแสดงออกซึ่งความคิด ความรู้ และประสบการณ์ของตน ศิลปะเป็น กระบวนการซึ่งความคิดพัฒนาขึ้น นักการศึกษาฟิชเชอร์ (Fischer, 1992 อ้างถึงในนภเนตร ธรรม, 2549:204) กล่าวว่า พัฒนาการทางด้านศิลปะของเด็กถือเป็นพัฒนาการด้านกระบวนการคิด ทั้งนี้เพราะศิลปะเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกซึ่งความคิด และความรู้สึกของตนที่มีต่อโลกรอบตัว

นอกจากนั้นศิลปะยังถือเป็นกิจกรรมแก้ปัญหา (Problem-solving) อีกด้วย ทั้งนี้เพราะกิจกรรมศิลปะเปิดโอกาสให้เด็กได้สำรวจ และแก้ปัญหาผ่านผลงานต่างๆ ในการค้นหาคำตอบ เด็กได้ค้นพบวิธีการใหม่ๆ ในการแสดงออกซึ่งสิ่งที่ตนเห็น ได้กลิ่น ได้ยิน และรู้สึก รวมตลอดถึงเรียนรู้วิธีใหม่ๆ ในการใช้อุปกรณ์ทางศิลปะ เป็นต้น ขณะเดียวกันเด็กก็ได้เรียนรู้ว่าไม่มีคำตอบที่ “ถูก” เพียงคำตอบเดียวสำหรับทุกๆ คำถาม ในการทำกิจกรรมศิลปะ เด็กจำเป็นต้องรวบรวมและจัดระเบียบ ความคิดของตน รวมตลอดถึงพยายามที่จะแสดงความคิดดังกล่าวผ่านงานทางศิลปะที่ต้องใช้ทักษะ ต่างๆ อาทิ การตัดสินใจ ความรับผิดชอบ และการนำเสนอกิจกรรมศิลปะเป็นกิจกรรมที่ทำทลายทั้งความคิดและความรู้สึกของเด็ก ดังแสดงในแผนภูมิต่อไปนี้

ภาพที่ 2.1 แสดงความสำคัญของศิลปะตามแนวคิดของฟิชเชอร์

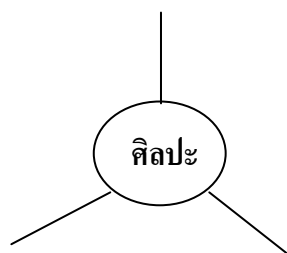
เทคนิค

การแสดงออกทางด้านสายตา เช่น ภาพวาด (Visual Expression)

การใช้อุปกรณ์ วิธีการต่างๆ

ความสัมพันธ์ของมือกับตา

ความฉลาดทางด้านการใช้ร่างกายหรือส่วนต่างๆ ของร่างกาย

การรับรู้

ประสบการณ์ด้านสัมผัสต่างๆ

ด้านสายตา

การคิดด้านสายตา

การออกแบบ

ความฉลาดด้านมิติสัมพันธ์

วัฒนธรรม

ศิลปะในบริบทของวัฒนธรรม

สังคม และประวัติศาสตร์

การเห็นคุณค่างานด้านศิลปะ

กิจกรรมศิลปะในรูปแบบของการ

พูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์

ความฉลาดด้านมนุษย์สัมพันธ์

หรือการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น

(Fisher, 1992 อ้างถึงใน นฤเนตร ธรรมบวร, 2549)

ทฤษฎีพัฒนาการทางศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย

กริฟฟิธส์ (Griffiths, 1945 อ้างถึงใน อัมพวัน อัมพรสินธุ์, 2544 :22) ได้กล่าวถึงพัฒนาการการเขียนภาพอย่างสร้างสรรค์ของเด็กไว้ 11 ขั้น และนำเรื่องการเขียนภาพนี้ไปโยงสัมพันธ์กับการศึกษาจิตนาการในวัยเด็กตอนต้นดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 เป็นการขีดเขียนที่ยังไม่สามารถแยกความแตกต่างได้

ขั้นที่ 2 เป็นรูปทรงเรขาคณิตอย่างหยาบๆ ตามปกติจะเป็นรูปวงกลม สีเหลี่ยม ซึ่งเด็กจะตั้งชื่อเรียกว่าประตู หน้าต่าง หรือแอบเปิด เป็นต้น

ขั้นที่ 3 สามารถวาดรูปโดยใช้เส้น และสีเหลี่ยมหรือวงกลม

ขั้นที่ 4 สามารถใช้วงกลม และเส้นต่างๆ วาดภาพเป็นสิ่งที่ของ ภาพสัตว์ หรือภาพคนที่
เด็กสนใจ

ขั้นที่ 5 สามารถวาดภาพสิ่งต่างๆ ได้อย่างรวดเร็วและตั้งชื่อให้ด้วย

ขั้นที่ 6 มุ่งวาดเฉพาะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งในช่วงเวลาหนึ่ง โดยงานของเด็กช่วงนี้จะมี
ความเด่นชัด แสดงออกถึงความเอาใจใส่และมีรายละเอียดเพิ่มขึ้น

ขั้นที่ 7 เป็นการวาดภาพอย่างต่อเนื่องกับความสัมพันธ์ของภาพชัดเจนขึ้น สามารถเข้าใจได้

ขั้นที่ 8 เป็นการวาดภาพสังเคราะห์บางส่วน แสดงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

ขั้นที่ 9 เป็นการวาดภาพที่บริสุทธิ์เพียงอย่างเดียว

ขั้นที่ 10 เป็นการวาดภาพผสมกันหลายภาพ แสดงออกถึงความสนุกสนาน

ขั้นที่ 11 การวาดภาพเป็นชุดๆ ต่างๆ กัน

โลเวนเฟลด์และบริทเทน(Lowenfeld&Brittain, 1987 อ้างถึงใน ประสิทธิ์รักษ์ เจริญผล,
2547 :34) ได้ศึกษาพัฒนาการทางศิลปะของเด็กไว้ดังต่อไปนี้

1. การเริ่มต้นพัฒนาการทางศิลปะของเด็ก

1.1 ลักษณะของการวาด (Drawing Characteristics) เริ่มจากวาดโดยใช้ก้ามเนื้อ
ส่วนใหญ่ ความเคลื่อนไหวของอวัยวะที่วาดมาจากบริเวณก้ามเนื้อหัวไหล่เวลาวาดจึงเหวี่ยงแขนไปมา

- หยิบจับเครื่องมือที่ใช้ขีดเขียนด้วยมือทั้งมือ (อย่างเต็มมือ)

-เวลาที่เขียนอาจมองไปที่อื่น คือยังไม่มุ่งสนใจต่อสิ่งที่ตนวาดนัก ฟังพอใจ
กับการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นมากกว่า

-แล้วพัฒนาสู่การเริ่มวาดเล็กลงด้วยการเคลื่อนไหวซ้ำๆ ต่อเนื่องกัน

-เริ่มสามารถใช้ก้ามเนื้อเล็กกดลงมาก็คือก้ามเนื้อข้อมือ

- สามารถลอกรูปวงกลมได้

จากนั้นพัฒนาไปสู่

- เริ่มผูกโยงสัมพันธ์สิ่งที่ตัวขีดเขียนกับรูปแบบของสิ่งที่ตัวคุ้นเคย

- ขีดเขียนเส้นหลายรูปแบบขึ้น

- เริ่มบ่งบอกถึงสิ่งที่ตนวาด ซึ่งมีผลต่อการวาดหรือลักษณะของเส้นที่ผิดแผก
แตกต่างกัน (ตั้งชื่อสิ่งที่ตนวาด)

- มีความตั้งใจตั้งใจยาวนานขึ้น

1.2การใช้เนื้อที่ในการวาด (Space Representation)

เริ่มจากการขีดเขียนอย่างไม่เป็นระเบียบ (ขีดตรงนั้นเขียนตรงนี้ไปทั่ว ๆ)

- ใช้เนื้อที่ของสิ่งที่วาดโดยมิได้คำนึงถึงอาณาเขตของเนื้อที่นั้น ดังนั้น บางครั้งจึงอาจมีการวาดเลยออกไปนอกกระดาษ (หรือสิ่งที่รองรับการวาด) เลยออกไปถึงกระดาษ หรือพื้นโต๊ะที่รองรับแผ่นกระดาษนั้นอยู่

- การวาดไม่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน อาจวาดสิ่งหนึ่งไปบนมุมหนึ่งแล้ววาด สิ่งใหม่ลง ไปอีกมุมไม่เกี่ยวเนื่องกันไปสู่พัฒนาการที่สื่อว่าการขีดเขียนอยู่ในลักษณะบังคับควบคุม ทิศทาง

- วาดอยู่ภายในเนื้อที่ของสิ่งที่ใช้วาดมากขึ้น
- เริ่มสื่อว่าการตั้งใจวาดเป็นบางส่วนจากนั้นพัฒนาไปสู่การขีดเขียนแบบตั้งชื่อ
- เริ่มสื่อว่าการกำหนดว่าจะขีดเขียนลงบริเวณใด (เลือกเนื้อที่)
- การขีดเขียนเริ่มมีการคำนึงถึงสิ่งที่วาดไปก่อน
- ที่ว่างเริ่มมีความหมายแทนที่จะเป็นเพียงเนื้อที่ของกระดาษ
- เส้นคือบริเวณริมหรือขอบของวัตถุที่เด็กขีดเขียน

2. การแสดงออกด้านรูปคน (Human Figure Representation) เริ่มจาก

- ในระยะแรกไม่สื่อลักษณะว่ามีการวาดรูปคน หรือมุ่งหมายเช่นนั้น

- แล้วพัฒนาไปสู่การวาดรูปวงกลมหรือวาดเส้นลักษณะเป็นห่วงกลม ๆ หรือมี การขีดเขียนเส้นวงๆ เป็นวงกลมซึ่งสื่อเค้าโครงความต้องการที่จะวาดรูป

- จากนั้นพัฒนาไปสู่การเริ่มชี้ชวนให้ดูรอยที่ตนขีดเขียนแล้วบ่งว่าเป็นคน
- เริ่มมีการบ่งบอกถึงการกระทำ (ของคน) จากรอยขีดเขียน เช่น กำลังวิ่ง

กำลังกระโดด

2.1 ลักษณะของการวาด (Drawing Characteristics)

- ใช้รูปทรงเรขาคณิตในการสื่อความหมายสิ่งที่ตนวาด
- พิจารณาจัดวางวัตถุและเริ่มใส่ใจเรื่องขนาดของวัตถุที่วาด
- ศิลปะเป็นหนทางที่เด็กสื่อความหมายกับตนเอง
- การวาดคล้ายเด็กพยายามเรียบเรียงสิ่งที่ตนรู้จักบันทึกลงในภาพ
- สามารถถลอกรูปสี่เหลี่ยมและสามเหลี่ยมได้ในวัย 5 ขวบ

2.2 การใช้เนื้อที่ในการวาด (Space Representation)

- รูปที่เด็กวาดลอยอยู่รอบ ๆ หน้ากระดาษบางครั้งเวลาวาดเด็กจะหมุน กระดาษไปรอบ ๆ

- ขนาดของวัตถุในภาพไม่เป็นสัดส่วนต่อกัน
- บางครั้งสื่อว่าเด็กวาดขนาดของวัตถุให้เหมาะกับเนื้อที่ มีอยู่

3. การพัฒนาการแสดงออกด้านรูปคน (Human Figure Representation)

- หัวและขาของรูปคนที่เด็กวาดนี้ (ประมาณ 5 – 7 ขวบ) ส่อวิวัฒนาการจากการขีดเขียนแบบมันดาลาส(Scribbling Mandalas)
- รูปคนอยู่ในลักษณะวงกลมมีแขนขาต่อออกมาจากส่วนหัว (Tadpole Stage) บางครั้งส่อลักษณะว่าวาดนิ้วมือ นิ้วเท้า
- ส่วนมากรูปคนมักหันหน้าเข้าหาผู้ดู ลักษณะยิ้มแย้มแจ่มใส
- ปลายของวัยนี้จะเริ่มส่อว่าเด็กวาดรายละเอียดเพิ่ม เช่น ใส่เสื้อผ้ารองเท้า และเครื่องใช้ที่เขาเห็นในชีวิตประจำวันที่มีรายละเอียดไม่มากได้

บริทเทน (Brittain, 1979:28-40 อ้างถึงใน เพียงจิต ด่านประดิษฐ์, 2549:161) กล่าวถึงพัฒนาการทางศิลปะของเด็กปฐมวัยว่ามีความแตกต่างกัน บางครั้งเมื่อเด็กก้าวผ่านขั้นพัฒนาการขั้นใดไปแล้ว เด็กอาจจะมีพัฒนาการย้อนกลับมาขั้นเดิมได้ เช่นเดียวกับพัฒนาการทางด้านอารมณ์ ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่ครูและผู้ปกครองควรระมัดระวังและพยายามเข้าใจเด็ก ไม่ควรสรุปขั้นพัฒนาการของเด็กโดยขาดความรู้เกี่ยวกับประสบการณ์เดิมของเด็ก และดูจากตัวอย่างผลงานเพียงชิ้นเดียว

บริทเทน (Brittain) แบ่งขั้นพัฒนาการทางศิลปะของเด็กปฐมวัยออกเป็น 5 ขั้น ดังนี้
ขั้นที่ 1 ขั้นการขีดเขียนอย่างไม่มีแบบแผนอายุ 1-2 ปี ถึง 2 ปี 6 เดือน

การวาดรูปของเด็กในขั้นนี้ เด็กจะจับถือสีหรือฟู่กัน หรือดินสอโดยกำไว้แน่น และไม่คอยจับถือ หรือยึดกระดาษให้อยู่กับที่ เด็กจะจับถือดินสอหรือกำและเหวี่ยงแขนไปตามธรรมชาติๆ การเหวี่ยงจะทำให้เกิดเส้นขีดเขียนในทิศทางต่างๆกัน และความยาวต่างกันเด็กจะมองว่าเขาทำอะไร เด็กจะมองตามมือและเส้นที่เกิดขึ้นและสนุกกับการทำอย่างสะเปะสะปะ

ขั้นที่ 2 ขั้นการขีดเขียนที่ควบคุมได้ อายุ 2 – 3 ปี ถึง 3 ปี 6 เดือน

ขั้นนี้การบังคับข้อมือในการขีดเขียนของเด็กเปลี่ยนแปลงไป สามารถบังคับได้ดีกว่าขั้นที่ 1 การขีดเขียนมีระยะที่แน่นอน เด็กสามารถใช้มือจับถือดินสอหรือสี ลากเส้นบนกระดาษได้ตามความต้องการ

ขั้นที่ 3 ขั้นการให้ความหมายรูปที่ขีดเขียน อายุ 3ปี 6 เดือน ถึง 4 ปี 6 เดือน

ขั้นนี้เด็กสามารถบอกได้ว่ารูปที่ปรากฏบนกระดาษจากการขีดเขียนของเขาเป็นรูปอะไร ขั้นการให้ความหมายรูปที่ขีดเขียนนี้ เป็นบันไดที่สำคัญในการก้าวไปสู่การพัฒนาความคิดแบบนามธรรม เส้นจะเป็นสัญลักษณ์หมายถึงสิ่งต่าง

ขั้นที่ 4 ขั้นเริ่มสัญลักษณ์ อายุ 4ปีขึ้นไป

ขั้นนี้เมื่อเด็กคิดถึงของสิ่งใดๆ เด็กก็สามารถขีดเขียนออกมาเป็นรูปร่างนั้น แต่ภาพที่ออกมาจะยังไม่เหมือนจริง ภาพที่ออกมานั้นอาจมีขนาดเล็กไม่ตรงกับความเป็นจริงในสายตาของ

ผู้ใหญ่ และเด็กจะไม่พยายามสร้างรูปให้เหมือนจริง ภาพที่บิดเบี้ยวผิดรูปร่างในสายตาของผู้ใหญ่ จะไม่ใช่ภาพที่บิดเบี้ยวของเด็ก

ขั้นที่ 5 ขั้นการวาดรูปที่เริ่มมีการวางแผนอายุ 5 ปีขึ้นไป

ขั้นนี้รูปที่เด็กวาดจะมีขนาดที่ถูกต้องใกล้เคียงความจริงขึ้น ภาพที่วาดเริ่ม มีเส้นแบ่ง พื้นแบ่งท้องฟ้า เด็กเริ่มมีการเปรียบเทียบขนาดรูปคนและรูปสิ่งของที่วาดจะระบายสีด้วย

จุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย

สิริพรรณ ดันดิรัตน์ไพศาล (2545:31-32) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการจัดกิจกรรมศิลปะไว้ว่า ในการเรียนการสอนศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย อันประกอบด้วยงานปั้น งานวาดภาพระบายสี งานพิมพ์ งานกระดาษ และงานประดิษฐ์จากวัสดุต่างๆ งานที่เด็กทำหรือสร้างสรรค์ขึ้นล้วนแต่ช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ด้วยความสนุกเพลิดเพลิน เนื่องจากสามารถสนองความต้องการพื้นฐานของเด็กวัยนี้ได้ตามพัฒนาการของเขา

การสอนศิลปะในเด็กปฐมวัยเป็นการอบรมเบื้องต้น มิได้มุ่งหมายให้เด็กวาดรูปเก่ง แต่เพื่อปลูกฝังให้เด็กมีนิสัยอันดีงาม และมีความพร้อมในการศึกษาในระดับต่อไป ดังที่ กุลเสกธัญญ์ (2548:68-74) กล่าวไว้ดังนี้

1. เพื่อฝึกและเตรียมความพร้อมด้านต่างๆ ให้เด็กรู้จักประสาทสัมผัสให้สัมพันธ์กันได้อย่างเหมาะสม
2. เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ การรู้จักสังเกต การมีไหวพริบสามารถแสดงออกตามความถนัด ตามความสามารถของแต่ละคน และชื่นชมต่อสิ่งที่สวยงามต่างๆ
3. เพื่อพัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และบุคลิกภาพ
4. เพื่อปลูกฝังค่านิยม เจตคติ และคุณสมบัติที่ดีทางศิลปะ และวัฒนธรรมไทย
5. เพื่อให้เด็กเริ่มต้นรู้จักการใช้เครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ ในการทำงานศิลปะ รู้จักการเก็บรักษา และการทำความสะอาดอย่างถูกต้อง

6. เพื่อฝึกให้เด็กรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นคนมีระเบียบประณีต

7. เพื่อนำไปใช้ให้สัมพันธ์กับการจัดประสบการณ์ด้านอื่นๆ

การปลูกฝังให้เด็กเกิดความสนใจในงานศิลปะนั้น ควรจัดกิจกรรมศิลปะที่มุ่งให้เด็กเกิดความพอใจ เกิดความเชื่อมั่นในตนเองและประสบผลสำเร็จในงานนั้นๆ ทั้งยังช่วยปลูกฝังให้เด็กเกิดการเรียนรู้ในเรื่องของลักษณะนิสัยที่เหมาะสมได้หลายอย่าง นอกจากการให้ประสบการณ์ทางศิลปะ การสอนควรหลีกเลี่ยงการให้เด็กเลียนแบบให้เหมือนของจริง เพราะการสอนดังกล่าว หากเด็กยังไม่มี ทักษะและความพร้อมเพียงพอก็อาจเกิดความล้มเหลว จนทำให้ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง จึงไม่ เป็นการสอนที่ทำให้เกิดการเรียนรู้แต่อย่างใด

ลักษณะการจัดกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย

การวาดภาพหรือกิจกรรมศิลปะเป็นการกระตุ้นทำท่าย่อยๆ ให้อยากลองทำให้สำเร็จเป็นรูปเป็นร่างด้วยความคิด สร้างสรรค์เด็กได้ใช้จินตนาการด้วยความคิดที่เป็นอิสระและด้วยความพอใจ เป็นการเริ่มต้นในการ กล้าคิดและยอมรับความแตกต่างของตนจากเพื่อนและคนอื่น สร้างเสริมให้เด็กเกิดความมั่นใจจากผลงานที่ปรากฏ กล้าคิดในสิ่งที่แปลกๆ อันจะนำไปสู่ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่สูงขึ้น

ราศี ทองสวัสดิ์(2529: 103–104) กล่าวว่า สิ่งทีพึงตระหนักในการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ คือ กิจกรรมสร้างสรรค์หรือศิลปะสำหรับเด็ก มิได้มีจุดมุ่งหมายให้เด็กทำงานเพื่อความสวยงามหรือเหมือนจริง แต่เป็นการช่วยพัฒนากล้ามเนื้อมือให้แข็งแรงให้จับดินสอขีดเขียนได้ดี เป็นการฝึกประสานสัมพันธ์ระหว่างมือกับตาเพื่อให้มีพื้นฐานการเขียนที่ดี ตลอดจนช่วยพัฒนา อารมณ์จิตใจให้เด็กมีความเพียร มีความอดทนมีสมาธิในการทำงาน และรู้จักรับผิดชอบ รู้จักกริษณารู้การเข้าสังคม การแบ่งปันความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา ทำให้เด็กรู้จัก คิด มีเหตุผลในการทำงาน จึงควรให้กำลังใจในการทำงานกับเด็กอย่างสม่ำเสมอให้เด็กเกิดความมั่นใจ กล้าคิดกล้าแสดงออกอย่างเต็มที่

อารี พันธมณี (2546:195) ได้กล่าวถึงการวาดภาพของเด็กปฐมวัยไว้ว่า

การวาดภาพ หมายถึง การวาดภาพในลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. การวาดภาพตามใจชอบ หมายถึง การให้โอกาสเด็กได้มีอิสระในการเลือกวาดสิ่งที่เด็กพอใจและสามารถวาดได้ ซึ่งส่วนมากเด็กก่อนวัยเรียนมักจะวาดรูปคน บ้าน สัตว์ ฤดูกาล หรือภาพที่เด็กประทับใจ เป็นต้น
2. การวาดภาพจากประสบการณ์ หมายถึง การให้เด็กเลือกวาดภาพจากประสบการณ์ที่เด็กได้ประสบกับตนเองจากการไปเที่ยวตามที่ต่างๆ เช่น ทะเล สวนสัตว์ ของขวัญวันเกิด สัตว์เลี้ยง ของเล่น เป็นต้น
3. การวาดภาพจากการฟังนิทาน หมายถึง การให้เด็กวาดภาพจากนิทานที่ครูเล่าให้ฟังหรือจากเทปนิทาน ซึ่งเด็กจะแสดงทั้งความรู้สึกนึกคิดทางด้านสติปัญญาและความรู้สึกทางด้านจิตใจ ถ่ายทอดออกมาเป็นภาพได้
4. การวาดภาพจากเสียงเพลง หมายถึง การให้เด็กได้ฟังเพลงแล้ววาดภาพตามความนึกคิดของเด็ก เป็นภาพที่เด็กประทับใจจากการฟังเพลง
5. การวาดภาพจากการแสดงบทบาทสมมุติ หมายถึง การให้เด็กวาดภาพจากการที่เด็กได้แสดงบทบาทสมมุติ แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นภาพ

6. การวาดภาพจากสิ่งเร้าที่กำหนด หมายถึง การที่เด็กต่อเติมเสริมให้เป็นภาพจากสิ่งเร้าที่กำหนดมาให้ ซึ่งสิ่งเร้าอาจแบ่งเป็น

6.1 สิ่งเร้าที่ไม่สมบูรณ์ เช่น เส้นในลักษณะต่างๆ อย่าง เส้นโค้ง เส้นตรง เส้นขนาน และอื่น เป็นต้น

6.2 สิ่งเร้าที่สมบูรณ์ เช่น วงกลม สี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม เป็นต้น

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัยควรให้อิสระเสรีภาพอย่างเต็มที่กับเด็กโดยไม่ต้องคำนึงถึงความสวยงาม แต่เด็กได้ทำงานศิลปะตามใจชอบตามประสบการณ์หรือจากการฟังนิทาน ฟังเพลง และสิ่งเร้าที่กำหนดโดยเฉพาะในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะให้เด็กได้ต่อเติมภาพจากสิ่งเร้าที่ไม่สมบูรณ์ เช่น จากเส้นแบบต่างๆ ไปจนถึงกระดาษที่วางเปล่า เพื่อกระตุ้นให้เด็กได้ใช้จินตนาการอย่างเต็มที่

บทบาทหน้าที่ของครูในการจัดกิจกรรมศิลปะ

ชัยณรงค์ เจริญพานิชย์กุล (2533:1-2) กล่าวว่า iva ไม่ยาก ไม่ง่าย ถ้าเข้าใจสอน ไม่ว่าผู้สอนจะเตรียมการสอนไว้อย่างดี แต่ในระหว่างที่สอนสิ่งที่ขาดเสียมิได้ คือ การสนใจ ไม่ว่าจะเป็นการเล่านิทานให้ฟัง การฉายวีดิทัศน์ให้ดู การพาไปดูของจริง การให้เด็กใช้อุปกรณ์แปลกๆ ใหม่ๆ การแสดงท่าทางประกอบการสอน ฯลฯ ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ต้องนำมาใช้ทั้งสิ้นเพราะสิ่งเร้าสำหรับเด็กเล็กมี 4 ประการ คือ 1. ประสบการณ์จริง 2. สื่อประกอบการสอน 3. การพูดคุย 4. วัสดุอุปกรณ์ในการทำงานศิลปะ

เลิศอนันทะ (2533:14 – 15) ได้กล่าวพอสรุปได้ว่าบทบาทของครูในการสอนศิลปะเด็ก คือสอนด้วยความรักยอมรับนับถือในความสามารถของนักเรียนไม่จำเป็นต้องรีบร้อนแก้ไขผลงานศิลปะของนักเรียน แต่ควรพุดจาให้เกิดความคิดด้วยตนเองอย่าแทรกแซงความคิดใช้คำพูดช่วย และท้าทายให้แสดงออกแทนการออกคำสั่งและวางแผนการจัดเตรียมเครื่องมืออุปกรณ์ไว้ล่วงหน้า

สิริพรรณ ดันดิรัตน์ไพศาล (2545 :32-43) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ครูในการจัดกิจกรรมศิลปะพอสรุปได้ดังนี้

1. ครูปฐมวัยควรเป็นผู้สร้างบรรยากาศในการประดิษฐ์ คิดค้น และผลิตผลงานให้ความอบอุ่น มีความเป็นกันเองกับเด็ก พยายามพูดคุย ชักจูง เร้าความสนใจ ให้กำลังใจ ชมเชย ไม่วิจารณ์หรือติผลงานเด็ก ส่งเสริมให้เด็กได้รับประสบการณ์ทางศิลปะทั้งทางตรงและทางอ้อมให้ครอบคลุมหลายๆ ด้าน

2. ไม่ควรใช้วิธีเผด็จการสั่งงานให้เด็กทำ อย่าส่งเสริมให้เด็กลอกเลียนแบบหรือเอาอย่างเพื่อน ควรส่งเสริมสร้างลักษณะเฉพาะตัว ให้เป็นตัวของตัวเอง สร้างความมั่นใจให้เด็กทุกคน

เปิดโอกาสให้เด็กได้พบข้อผิดพลาดด้วยตัวของเขาเอง เพราะสิ่งที่ผิดพลาดเด็กจะจำได้แม่นยำ และเป็นบทเรียนในการทำงานต่อไป พยายามดูแลการทำงานศิลปะของเด็กอย่างใกล้ชิดและสม่ำเสมอ เพราะการเรียนรู้ศิลปะจำเป็นต้องอาศัยการชี้นำตัวต่อตัว และควรเคารพการทำงานและผลงานของเด็ก สร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เด็ก ไม่ควรแก้ไขเปลี่ยนแปลงงานของเด็ก

3. ไม่ควรสอนกฎเกณฑ์ ทฤษฎี รายละเอียด และสัดส่วนต่างๆ ควรเปิดโอกาสให้ เด็ก ค้นคว้าทดลองและทำจริงด้วยตนเอง การสาธิตให้เด็กดูอาจจะทำในบางโอกาสถ้าจำเป็น ควรสาธิตวิธีใช้เครื่องมือ ความปลอดภัยในการใช้เครื่องมือ หรือเฉพาะวิธีการที่ยุ่งยาก

4. จัดประสบการณ์อันก่อให้เกิดผลงานและความเข้าใจในศิลปะให้แก่เด็ก ด้วยการเล่า นิทานฟังเพลง สนทนาดูภาพ คว้าดีทัศน์ หรือการศึกษานอกสถานที่ เด็กสามารถเก็บ รายละเอียดของสิ่งต่างๆ ได้จากประสบการณ์เหล่านั้นและจัดสภาพห้องเรียนให้เหมาะกับการสอน ศิลปะ

5. ครูควรเปิดโอกาสและจัดกิจกรรมศิลปะหลายๆรูปแบบให้แก่เด็กอย่างกว้างขวาง ในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง ควรจัดลำดับก่อน – หลัง และต่อเนื่องกันหรืออาจจะจัดให้สลับกันไป เพื่อให้เด็กมีประสบการณ์อย่างกว้างๆ

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมศิลปะครูจะต้องมีจิตใจที่ดีงาม รัก และเมตตาเด็ก ขอมรับนับถือ และให้โอกาสเด็กอยู่เสมอไม่แทรกแซงโดยไม่จำเป็น และสร้างบรรยากาศที่ไม่มีกฎเกณฑ์อย่างเด็ดขาด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

เพียงจิต ดำนประดิษฐ์ (2549:78-82) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ระหว่าง เด็กปฐมวัยที่ได้จัดกิจกรรมวาดรูปเป็นกลุ่มกับเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมวาดรูปเป็นรายบุคคล กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นเด็กเล็ก อายุ 5-6 ปี จำนวน 30 คน แบ่งเป็นกลุ่มควบคุม และกลุ่มทดลองโดยใช้วิธีจับคู่คะแนน กลุ่มทดลองได้รับการจัดกิจกรรมการวาดรูปเป็นกลุ่ม และกลุ่มควบคุมได้รับการจัดกิจกรรมการวาดรูปเป็นรายบุคคล ระยะเวลาในการศึกษา 10 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 วัน ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมวาดรูปเป็นกลุ่มมีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการวาดรูปเป็นรายบุคคลอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ศศิโส ชะนะกุล (2538:68-70) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์และการรับรู้ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ระหว่างเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมวาดภาพนอกชั้นเรียน และเด็ก ปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมวาดภาพในชั้นเรียนแบบปกติ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้น อนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2537 โรงเรียนสาธิตอนุบาลลืออุทิศ จำนวน 30 คน กลุ่ม ทดลองที่ได้รับการจัดกิจกรรมวาดภาพนอกชั้นเรียน กลุ่มควบคุมได้รับการจัดกิจกรรมในชั้นเรียน แบบปกติ ใช้เวลาในการทดลอง 8 สัปดาห์ ผลการศึกษาพบว่า ความคิดสร้างสรรค์และการรับรู้ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมวาดภาพนอกชั้นเรียนสูงกว่าเด็ก ปฐมวัยที่ได้รับการ จัดกิจกรรมวาดภาพในชั้นเรียนแบบปกติ

วารุณี นวลจันทร์ (2539:84) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์แบบต่อเติม ผลงานกับเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบปกติ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียน ชั้นอนุบาลปีที่ 2 อายุ 5 - 6 ปี จำนวน 30 คนแบ่งเป็นกลุ่มควบคุมกับกลุ่มทดลองโดยใช้วิธีจับฉลาก กลุ่มทดลองได้รับการจัดกิจกรรมแบบต่อเติมผลงาน และกลุ่มควบคุมได้รับการจัดกิจกรรมแบบ ปกติ ระยะเวลาในการศึกษา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 5 วัน ผลการศึกษาพบว่า เด็กที่ได้รับการจัด กิจกรรมต่อเติมผลงานมีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าเด็ก ปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะ สร้างสรรค์แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ประสิทธิ์รักษ์ เจริญผล(2547) ได้ศึกษาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัด กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ต่อเติมด้วยลายเส้น กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชาย-หญิงอายุระหว่าง 5-6 ปี จำนวน 15 คนที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546 โรงเรียนพระแม่มีรี สาทรกรุงเทพฯสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนระยะเวลาในการศึกษา 8 สัปดาห์ ผลการวิจัยพบว่า 1) หลังการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ต่อเติมด้วยลายเส้นของเด็กปฐมวัย 5 คนมีการ เปลี่ยนแปลงของคะแนนความคิดสร้างสรรค์โดยรวมเพิ่มขึ้นก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .01 2) ผลการเปรียบเทียบคะแนนความคิดสร้างสรรค์จำแนกรายด้านของเด็กปฐมวัยหลังจากจัดกิจ กรรมศิลปะสร้างสรรค์ต่อเติมด้วยลายเส้นมีระดับคะแนนเพิ่มขึ้นเกือบทุกด้าน โดยเฉพาะด้านการต่อเติม ด้านความสมบูรณ์จะมีคะแนนสูงสุดเท่ากับ 6.00 สำหรับด้านภาพที่สร้างใหม่ด้านความไม่กลมกลืน แบบชนิดไม่มีความเอื้อประสมประสานกับจุดปะหรือรูปทรงและด้านความเร็วมีความแตกต่างอย่างไม่มี นัยสำคัญทางสถิติ

เพิ่มศรี ชูวิเชียร (2549:70) ได้ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมศิลปะการวาดภาพต่อเติม จากภาพพิมพ์ที่มีต่อพัฒนาการด้านการเขียนของเด็กปฐมวัย กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นอนุบาล ชั้นปีที่ 1 อายุ 4-5 ปี จำนวน 80 คน แบ่งเป็นกลุ่มควบคุมกับกลุ่มทดลองโดยวิธีการจับฉลาก กลุ่ม ทดลองได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะการวาดภาพต่อเติมภาพพิมพ์ เป็นเวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 วัน

ผลการศึกษาพบว่า เด็กที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะการวาดภาพต่อเติมภาพพิมพ์พัฒนาการด้านการเขียนสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรมและระหว่างการจัดกิจกรรมศิลปะการวาดภาพต่อเติมจากภาพพิมพ์ในแต่ละช่วงสัปดาห์แตกต่างจากกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วลีญา ปรีชากุล (2550:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการใช้กิจกรรมศิลปะวาดภาพเพื่อสร้างเสริมความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นอนุบาล กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 1-2 ที่เรียนแบบรวมชั้นภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2550 โรงเรียนบ้านปางจังหวัดเชียงใหม่จำนวน 53 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วยกิจกรรมศิลปะวาดภาพจำนวน 18 กิจกรรมและแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์โดยอาศัยรูปแบบของ Torrance ผลการวิจัยพบว่าหลังการทดลองทำกิจกรรมศิลปะวาดภาพกลุ่มตัวอย่างมีคะแนนความคิดสร้างสรรค์ทั้งโดยรวมและรายด้านเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 1 เพศชายและเพศหญิง หลังการใช้กิจกรรมศิลปะวาดภาพเพื่อสร้างเสริมความคิดสร้างสรรค์ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเพศหญิงมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าเพศชาย

งานวิจัยต่างประเทศ

ฮัทท์(Hutt. nd. อ้างถึงใน ประมวลู ดิคคินสัน, 2524:181) ได้ทำการวิจัยกับเด็กวัย 3 – 5 ปี ที่มีโอกาสเล่นกับของเล่นที่ต้องใช้ความคิดประดิษฐ์และรู้จักสำรวจ จากนั้นอีก 4 ปี เมื่อทำการทดสอบบุคลิกภาพและความคิดสร้างสรรค์ปรากฏว่า เด็กที่เคยเล่นกับของเล่นที่ต้องใช้ความคิดทำคะแนนได้สูงกว่าเด็กที่ไม่เคยเล่น

เยลเลนและเออร์บัน (Jellen& Urban, 1986 อ้างถึงใน วารุณี นวลจันทร์, 2539:87) ได้วิเคราะห์ผลการวาดภาพจากแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ ทีซีที - ดีพี(TCT-DP) หลังการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมพบว่าเด็กวาดภาพออกนอกกรอบมากขึ้น และมีรายละเอียดของภาพมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มทดลองซึ่งแสดงให้เห็นถึงความกล้าเสี่ยง กล้าลอง และซื่อภาพสอดคล้องกับภาพที่วาด นอกจากนี้ ยังพบว่าการวาดภาพโดยลากเส้นซึ่งทำให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างภาพ ทำให้เห็นว่าการ เชื่อมโยงความคิดจินตนาการมากกว่ากลุ่มควบคุม